

“Wat ruist er door het struikgewas?”

Een revival aan de basis van de geloofsgemeenschap

Journalistiek onderzoek
naar zelfstandige gemeenschappen
in opdracht van Mariënburg,
september 2013

door:

Theo van de Kerkhof

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Alles voor en door de gemeenschap - Jonge Kerk Roermond	5
2. Elk blad ademt de boom tot leven - San Salvator Den Bosch	9
3. Open, oecumenisch, augustijns - Werkhofgemeenschap Werkhoven	13
4. De gemeenschap zingt veel en graag - Haagse Dominicus Den Haag	18
5. God huist in mensen, niet in instituten - Boskapel Nijmegen	23
6. Wij zijn opener de laatste jaren - Dominicusgemeente Amsterdam	28
7. Koester de Bijbelse bron - Ekklesia Breda	33
8. Ga je eigen weg - Slotbeschouwing	38

Inleiding

Er broeit iets aan de basis van de katholieke geloofsgemeenschap. Op verschillende plaatsen ontstaan de laatste jaren nieuwe zelfstandige ekklesiagroepen. Dat is geen nieuw fenomeen. Al in de jaren zestig kozen een aantal gemeenschappen voor een ‘vrije opstelling’, los van officieel kerkelijke structuren. Nieuw is wel dat er zich sinds de eeuwwisseling een revival lijkt af te tekenen van nieuwe groepen, of van bestaande gemeenschappen die kiezen voor een onafhankelijke opstelling. Voorbeelden zijn: de Westfriese Ekklesia, Wognum (2000), De Boskapel (Nijmegen, 2009), De Zijp (Arnhem, 2009), Ekklesia Breda (2010), Stichting oecumenische vieringen Eindhoven (2010), Haagse Dominicus (2010), San Salvator (Den Bosch, 2011), Ekklesia Twente (Hengelo, 2012), Ekklesia Tilburg (2013). Ook kwamen er de laatste jaren een aantal nieuwe regionale en landelijke netwerken van de grond: Dominicus Beraad, Bezield Verband Utrecht, ‘2 of 3 bijEEN’ (onder meer in samenwerking met Mariënborg), Stichting Ondersteuning Kleine Geloofsgemeenschappen. De Nieuwe Liefde in Amsterdam denkt na over haar rol in deze netwerkvorming.

Wat is daar aan de hand?, vroeg Mariënborg zich af. Wat is die ‘gloed onder de as’? Deze vraag werd de titel van het Mariënborgcongres 2013. Met een verwijzing naar Toon Hermans, kan men deze vraag ook in een iets lichtere toets stellen: ‘Wat ruist er door het struikgewas?’ Want wat zich aan de basis van de geloofsgemeenschap lijkt af te tekenen mag toch tot blijmoedigheid en optimisme stemmen. Plotseling als alles hopeloos en verloren lijkt, tekent zich daar iets nieuws af. Als dat geen christelijke gedachte is. Is er sprake van een nieuwe, meer ontspannen ademruimte? In het liedje van Toon Hermans kwam het niet tot opheldering over het verborgen ruizen. Kunnen wij wél enig zicht krijgen op wat zich daar afspeelt in het struikgewas van de onafhankelijke lokale geloofsgemeenschappen? Welke inspiratie leeft daar en kan zicht daarop aanstekelijk werken op gemeenschappen elders? Die vragen lagen ten grondslag aan de dit journalistieke onderzoek dat ik in opdracht van Mariënborg uitvoerde.

Zeven gemeenschappen zijn bereid gevonden om hieraan medewerking te verlenen: Jonge Kerk Roermond, San Salvator Den Bosch, Werkhofgemeenschap Werkhoven, Haagse Dominicus Den Haag, Boskapel Nijmegen, Dominicus Amsterdam, Ekklesia Breda. In de rondgang langs deze gemeenschappen bespraken we steeds dezelfde thematieken, zij het iedere keer met andere accenten opdat ieders eigenheid aan bod kon komen en er ook een gevarieerd en leesbaar geheel zou ontstaan. De behandelde thematieken zijn: ontstaansgeschiedenis, de relatie tot de (rk-)kerk, de activiteiten (met name de vieringen), waarin gelooft de gemeenschap, wat brengt haar leden bijeen, wat zijn de knelpunten, wat de succesfactoren, heeft men behoefte aan een landelijk verband, ziet men een rol weg gelegd voor Mariënborg.

In een slothoofdstuk herneem ik enkele opvallende punten die uit de gesprekken naar voren kwamen en ik voorzie deze hier en daar van commentaar. Ook onderneem ik een poging om de revival aan de basis van de geloofsgemeenschap in een ruimere context te plaatsen van het actuele kerkelijke en religieuze klimaat in Nederland.

1. Jonge Kerk Roermond

Alles voor en door de gemeenschap

Jonge Kerk in het kort

Vieringen: wekelijks met ca. 50 à 100 deelnemers

Sympathisanten: ca. 300 (160 ingeschreven gezinnen)

Vrijwilligers: ca. 100

Werkgroepen: werkgroepen overleg; werkgroep liturgie; werkgroep onderling pastoraat; mondiale werkgroep; werkgroep vluchtelingen

Financiën: 63.000 (begroting jaar 2011/2012); alle inkomsten uit giften van de gemeenschap en verhuur van kerkruimte

Betaalde beroepskrachten: Pastor (0,5 fte), dirigent

Organisatievorm: Stichting

Relatie rk kerk: onafhankelijk, sinds 1979

Kernuitspraak: “Wij willen een gemeenschap zijn van mensen die er zijn voor elkaar, waar belangstelling voor elkaar en warmte vanzelfsprekend zijn, waar iedereen een plek heeft en gehoord wordt, waar we ons inzetten voor een wereld van gerechtigheid en vrede, waar een woord niet slechts een woord blijft.”

Ontstaansgeschiedenis

De Jonge Kerk Roermond viert volgend jaar haar 45-jarig bestaan jaar. Begonnen in 1969 als een jongerenkerk voor middelbare scholieren uit Roermond en omstreken onder leiding van de kapelaan van de binnenstadparochie, ontwikkelde de gemeenschap zich al snel tot een kerk met een eigentijdse uitstraling en vernieuwende liturgie. De naam veranderde in ‘Jonge Kerk’. Daarmee verdween de gerichtheid op de jeugd en gaf men aan waar de primaire inspiratiebron lag: de vroege christengemeenschappen.

In 1972 werd Jo Gijsen bisschop van Roermond, waarmee een proces van verwijdering inzette. In 1978 werd de Jonge Kerk lid van de Basisbeweging Nederland. “Er is nooit officieel een breuk geweest”, vertelt voorzitter Wim Janssen. “We zijn nooit formeel uit elkaar gegaan. Wel heeft bisschop Gijsen op een gegeven moment verklaard geen verantwoordelijkheid meer te willen dragen voor wat wij deden. Zijn opvolger heeft die houding gecontinueerd.”

Als onofficieel breukmoment geldt roze zaterdag, 1979, een protestmars in de binnenstad van Roermond naar aanleiding van uitspraken van bisschop Gijsen over homoseksualiteit. De Jonge Kerk besluit zich solidair te verklaren en een afvaardiging loopt mee in de tocht.

Janssen: “Homo’s waren deel van onze gemeenschap, voelden zich bij ons thuis en gerespecteerd. Er waren ouders met homoseksuele kinderen die steun ondervonden van onze houding. Wij konden de opstelling van Gijsen niet over onze kant laten gaan.”

Van toen af aan is het nooit meer goed gekomen. In eerste instantie werd de Jonge Kerk door het bisdom gemeden. In tweede instantie werd de gemeenschap haar kerkruimte ontnomen.

De Jonge Kerk huisde in een van de meest bijzondere kerken van Nederland, de Caroluskapel in de Swalmerstraat, een van de zeldzame rococokerken van ons land. Toen de kapel gerestaureerd moest worden, kreeg de Jonge Kerk te verstaan dat ze niet meer mocht teugkeren. Men heeft toen een nieuwe kerkruimte gevonden met financiële steun van de Nederlandse religieuzen: de Ursulakapel in de Voogdijstraat. Janssen: “Een mooie intieme ruimte, precies groot genoeg voor onze gemeenschap, eigenlijk beter geschikt dan de Caroluskapel.”

Vieren

Iedere zondag komt de Jonge Kerk sindsdien in de Ursulakapel samen voor een viering. Het koor zingt, er is een lichtritueel met waxinelichtjes, er is ruimte voor persoonlijke intenties. Pastorale zorg en aandacht voor elkaar zit in de viering ingebakken.

Die vieringen worden geheel door de gemeenschap vormgegeven en geleid. Het is dus niet de pastor die op de voorgrond treedt. Pastor Olga van Kollenburg: “Wij kennen een gedeeld voorgangerschap. Ik ben als pastor niet dé voorganger.” Het is ook niet één persoon die voorgaat. Het zijn altijd enkele mensen (mannen en/of vrouwen) die gezamenlijk de dienst voorbereiden en ook gezamenlijk voorgaan. Janssen: “Wij hebben vaker een ‘mis’ met drie vrouwen dan met drie heren.”

De gemeenschap kent voldoende mensen die theologisch en liturgisch goed zijn ingevoerd. “Er is ruimte voor experiment. Je moet soms nieuwe vormen uitproberen. Maar in wezen gebeuren hier helemaal geen gekke dingen. Gewoonlijk is de structuur klassiek: viering rond het woord en rond de tafel. We lezen uit de Bijbel, we zingen, we bidden en delen brood en wijn: er gaat matzebrood rond. Daar breek je een stukje af en dat geef je aan je buurman of -vrouw, als je wilt doop je je brood in een beker met wijn. Of wij dat eucharistie noemen? Met dat soort dogmatische discussies begeef je je op een doodlopende weg. Wij spreken van ‘breken en delen’.”

Van Kollenburg: “Wij komen samen zoals de vroege christengemeenschappen dat deden. Daar waren geen toestanden met gewijde voorgangers. Van het woord communie – in de verengde betekenis van de hostie ontvangen - hadden ze nog nooit gehoord. Al die regels zijn van eeuwen later.”

Wat verbindt?

Leren, Vieren, Dienen zijn de drie pijlers waarop de Jonge Kerk rust. Haar logo maakt dat duidelijk. Maar als er iets kenmerkend is voor de Jonge Kerk dan is de gemeenschapszin. Alles wordt in gezamenlijkheid gedaan en gezamenlijk gedragen. Zorg en aandacht voor elkaar is de centrale waarde. Dat komt tot uiting in alle activiteiten. Niet alleen is er een gedeeld voorgangerschap tijdens de vieringen. Ook het pastoraat wordt door de gemeenschap zelf gedragen in het zogenaamde ‘onderling pastoraat’. Ziekenbezoek; oudere mensen ophalen voor de viering; pastoraat rond begrafenis, of huwelijk, schoolverlaters (‘vormsel’), breken en delen (‘eerste communie’). En nee, rond die ‘rites de passages’ wordt er geen priester van buiten ingevlogen.

Direct hieruit volgt het democratisch beginsel. Weliswaar heeft men gekozen voor een stichtingsvorm, waarbij het bestuur de dagelijkse leiding heeft. Maar dat bestuur opereert niet anders dan in nauw overleg met de gemeenschap.

Iedereen hoort erbij. “Niemand hoeft zich te legitimeren; je bent welkom zoals je bent. Diaconie staat hoog in het vaandel: “Het ergste dat ons kan gebeuren is dat onze woorden niet verder rijken dan de kerkdeur”. Gemeenteleden zijn veelal actief in allerlei maatschappelijke organisaties van Wereldwinkel tot Amnesty International. Men wil niet alles nog eens overdoen, maar wel samenwerken met maatschappelijke organisaties, bijv. door beschikbaar stellen van de kerkruimte.

Geloofsvisie

De Jonge Kerk wil nadrukkelijk trouw zijn aan de christelijk traditie. “Wij willen geen tweeduizend jaar traditie zonder meer overboord zetten, maar wel terug naar de bron”, aldus het jaarprogramma 2013/14. Die herbronningsgedachte ligt in de naam Jonge Kerk vervat en leeft sterk binnen de gemeenschap. Daarmee is ze ook vanzelfsprekend oecumenisch. Van Kollenburg: “Wij komen samen rond de Schrift. We proberen te leven in navolging van Jezus en we leven in de verwachting van het Rijk Gods.”

De gemeenschap is de drager van het geloof. Dat is een grondgedachte van de Jonge Kerk. Verder trekt men ruime grenzen. Men leeft met een spontaan godsgeloof, zonder daar een strakke invulling of voorstelling van te willen maken. Er wordt gebeden, het Onze Vader, maar men beperkt zich niet tot voorgeschreven tafelgebeden bijvoorbeeld.

De gemeenschap is expliciet christelijk, maar sluit invloeden van andere tradities niet uit. Boeddhistische meditatie? Geen probleem.

Verder wil men relevant zijn voor de maatschappij als geheel. Niet de inkeer, maar contact met de samenleving staat voorop. Gaat men daarmee niet voorbij aan de huidige levensbeschouwelijke actualiteit? Persoonlijke zingeving en ontwikkeling staat tegenwoordig voorop. Van Kollenburg: “Die aandacht voor persoonlijk spiritualiteit kom je ook bij ons tegen. Er zijn mensen die zó een viering inkleuren, als zij die voorbereiden. Daarover wordt ook wel onderling gediscussieerd, maar altijd in een sfeer van verdraagzaamheid.

Band met de rk kerk

Zoals gezegd heeft de Jonge Kerk nooit de banden met de rkk verbroken. Maar wel heeft ze zich losgemaakt van “de kerk als machtsinstituut”. Is men de strijd voorbij? Janssen: “Er is geen strijd. Je moet hen simpelweg de macht ontnemen. Dan is het over en ben je vrij. Het woordje geldigheid moet je doorstrepen. Daarmee is hun macht weg en word je samen een gemeenschap. Die in gezamenlijkheid de dingen doet.”

Van Kollenburg: “Er is in de rk-traditie veel ballast, macht en magie aangeslibd. Je moet de kern van je eigen traditie terugpakken.”

Jansen: “Op het persoonlijk vlak hebben we met niemand ruzie, maar het bisdom mijdt ons. Aanvankelijk dacht men: laat ze maar, dat bloedt wel dood. Zo is het dus niet gelopen. Maar die opstelling weerspiegelt wel iets van de huidige rk kerk in Nederland. Men heeft ons opgegeven. Als het gaat over terugloop in kerkelijk leven is het eerste dat men zegt: ‘Maar de wereldkerk groeit.’ Met ander woorden: ‘Jullie zijn niet belangrijk.’ Kun je je dat voostellen in het licht van het evangeliieverhaal van de goede herder die op zoek gaat naar dat ene schaap?

Knelpunten

Janssen: “Knelpunt is de moderne tijd. Mensen hebben het te druk. Het lukt nog steeds, maar het wordt moeilijker om vrijwilligers te vinden voor bestuur en werkgroepen e.d.”

Ook de Jonge Kerk ontkomt niet aan de vergrijzing. Daar in deelt zij in de problematiek van de kerken in het algemeen. Hoe bereik je de groep 30, 40, 50 jaar?

Advies aan nieuwkomers (gemeenschappen die verzelfstandiging overwegen)

- Zorg voor een eigen ruimte, een eigen huis.
- Kies je zelfstandigheid: ga gewoon je eigen gang.
- Ben proactief. Richt een stichting op; leg eigen reserves aan.
- Heb aandacht voor een organisatorische structuur. De gemeenschap draagt, maar dat moet je ook organiseren.
- Hang je niet op aan één charismatische figuur.
- Een goed koor is een grote bindende factor.

Behoeftte aan landelijk verband?

- In het algemeen is de Jonge Kerk voor uitwisseling van informatie. Incidenteel draagt zij daar nu al aan bij.
- Het vraagstuk ‘hoe bereik je nieuwe generaties, mensen onder de vijftig, met name de jongeren’ is een thema dat mogelijk een gezamenlijke landelijk aanpak vraagt.
- Men heeft niet direct een vraag aan Mariënborg; men vindt Mariënborg nog vrij kerkelijk, in de zin van vasthoudend aan de wens om in dialoog te treden met de kerk als instituut. Beïnvloeding van het instituut acht men een illusie.
- Het is zaak om landelijk initiatieven wel te bundelen (Mariënborg, de website Kleine geloofsgemeenschappen (Isaac Wüst) en het initiatief van Winfried Timmers vanuit het centrum van de SVD in Steyl

2. San Salvator Den Bosch

Elk blad ademt de boom tot leven

San Salvator in het kort

Vieringen: wekelijks op zondagochtend en zaterdagavond

Bezoekers: ca. 230 deelnemers (op zondag 200, op zaterdag 30)

Vrijwilligers: 60

Werkgroepen/activiteiten: leesgroepen, huisbezoekgroep, gastvrouwen bij de viering, autovervoersgroep, siergroep (bloemetje van de week), inloopochtend, communicatie, wereldwinkel, vastenactie

Financiën: de gemeenschap brengt zelf alle inkomsten bijeen (begroting: 90.000 euro)

Betaalde beroepskrachten: twee parttime pastoraal werkers, samen ruim 1 fte.

Organisatievorm: vereniging met ca. 600 leden

Relatie rk kerk: onafhankelijk, sinds 2011

Kernuitspraak: “We blijven onze eigen voorgangers benoemen, wij sluiten niemand uit, iedereen is voor ons gelijkwaardig.” Uit *Een Visioen van Liefde*: “Geworteld in de Bijbelse traditie, gedragen door vriendschap, verbonden in liefde, het leven vierend.”

Ontstaansgeschiedenis

De San Salvator Parochie was al sinds de jaren zestig een experimentele parochie. Bisschop Bluysen moedigde dat aan. Onder zijn opvolgers werd het experimentele aanvankelijk min meer gedoogd, tot twee jaar geleden. Hulpbisschop Rob Mutsaerts werd als administrator aangesteld. Pastoraal werker John Parker: “Het eerste gesprek dat wij daarover met hem hadden was geen gesprek, maar een dictaat: zo gebeurt het en niet anders. Dat konden wij niet accepteren.”

Het parochiebestuur werd uitgenodigd op het bisschoppelijk paleis. Niet voor overleg. Men kreeg te horen dat het bestuur ontslagen zou worden en dat het bisdom een nieuw bestuur zou aanstellen. Bestuurslid Ard Nieuwenbroek: “Vanaf dat moment hebben we besloten onze eigen weg te gaan.” Op de dag dat Mutsaerts als administrator zou beginnen is de hele

parochie in een optocht betrokken naar de het Dagcentrum Eygenweg van de zorginstelling Cello. Daar huurt de gemeenschap nu, sinds 2011, een ruimte waarin men samenkomt voor vieringen in het weekend. Op de Beethovenlaan in Rosmalen heeft men een inloopruimte en secretariaat.

Nieuwenbroek: “Wij konden die grote stap maken omdat alles al voorbereid klaar lag voor het geval dat. We wisten wie mee zouden overgaan. De ruimte waar we nu zitten was afgesproken. Vrijwel alle vrijwilligers zijn meegegaan en ook het volledige pastoraatsteam en beide koren.”

Viering

Zondag 16 juni is er een bijzondere viering. In de San Salvator gemeenschap doen vijf communicantjes hun eerste communie. De bezoekers vormen een gevarieerd gezelschap van zo'n 200 personen. Het koor zingt een gemengd repertoire. Gouden ouwen als ‘Overall wonen nergens thuis’ plaatsen je even terug naar de jaren zestig, ‘Geef mij je hand’ heeft een licht evangelicale toon, terwijl de prachtige zang tijdens de communie regelrecht de ziel treft. De dienst heeft een klassieke opbouw, maar de woorden van voorganger John Parker zijn nergens standaard. De gebeden zijn eenvoudig en direct. Er wordt voorgelezen uit de Bijbel over Jezus die conventies doorbreekt (Lucas, 36-50). Er is een kinderverhaal over de goede Derk Das, die oud is en dood gaat. Alle dieren zijn bedroefd, maar als ze samenkomen en goede herinneringen ophalen helpt hen dat in hun verdriet. Het verhaal balanceert tussen ‘aanwezigheid en afwezigheid’. “Dankjewel Derk”, roept een van de dieren in de wind. “Zou Derk het horen? Ja hij voelt het: Derk heeft het gehoord.”

Bestuurslid Nieuwenbroek: “Buitenkerkelijke kennissen die eens met me meelingen naar een viering, waren verbaasd: ‘Het is helemaal geen losgeslagen flower powerkerk. In zekere zin zijn jullie nog heel traditioneel’, vonden zij. Nee, we gooien niet zomaar alle traditie overboord. Sommigen binnen onze gemeenschap vinden dat we te veel vasthouden aan oude vormen en zouden experimenteler willen zijn. Eenmaal per maand hebben we een thematische viering, dan zijn alle vormen nog vrijer. Dan wordt er gezocht naar nieuwe symbolen: bloemen, steentjes, etc. De christelijke traditie, de boodschap van Jezus, de Bijbel. Dat is wat we zijn. Dat sluit overigens inspiratie uit andere tradities niet uit.”

Geloofsvisie

Sinds 1993 kent de San Salvatorgemeenschap niet meer één voorganger, maar een pastoraatsgroep, waaronder twee pastoraal werkers en twee leden van de gemeenschap. Uit deze groep gaat steeds iemand voor in de liturgie, soms is er een gastvoorganger van buiten die groep, ook weleens een dominee. “Waar we naar toe willen is dat de gemeenschap zelf voorgangers voortbrengt, maar dat is een proces waar we nog inzitten”, zegt Nieuwenbroek. Dat alles was het bisdom een doorn in het oog: voorgangerschap, de rol van vrouwen in de liturgie, de muziek, het oecumenische gehalte, de gebeden. Parker: “Een theologische gedachte die sterk leeft in onze gemeenschap is die van het algemeen priesterschap van alle gelovigen.” De gemeenschap als drager en centrum van geloof.

Parker: “We zijn allemaal zoekers; vrij om met elkaar in gesprek te gaan. Vandaar uit groeit het geloof. Niet door van bovenaf opgelegde dogma’s. Zeker, in onze gemeenschap leeft een godsgeloof, maar dat is geen vast te leggen gegeven. Natuurlijk, in gebed zoek je naar woorden. Ik spreek tegenwoordig vaak van ‘de eeuwige’, andere zeggen lieve God of soms lieve heer. Ja, de werkelijkheid die God is, daar geloof ik wel in.”

Of wij onze vieringen eucharistie noemen? Parker: “Zo noemen we het niet, maar we denken het wel. We komen samen, we bidden, zingen, vertellen verhalen, danken, en delen brood en wijn. Voor ons is het eucharistie.”

Waar zit hem dan precies dat verschil met de traditionele opvatting: zit hem dat alleen in het voorgangerschap van een gewijde priester? Parker: “Een wijding heb ik overigens ook ontvangen. Maar er zijn ook wel dogmatische verschillen: voor ons zijn het brood en de wijn die wij delen niet ‘lichaam en bloed van Christus’. Althans dat zeggen we nooit. Maar misschien wel het belangrijkste verschil met sommige traditionele kerken: wij sluiten niemand van deelname aan de viering uit.”

Nieuwenbroek: “We provoceren niet, maar we gaan ook niet omzichtig om bepaalde woorden heen. Vandaag hadden we communicantjes in de viering. Dat heet bij ons gewoon ‘Eerste communie’, ook al zal Mutsaerts zeggen: ‘Ho, ho, wat hier gebeurt, is geen communie.’”

Sinds de overgang en ‘vrijmaking’ is de vrijheid toegenomen vindt pastoraal werker Parker: “In de parochietijd gebruikten we sommige uitdrukkingen niet om conflicten te vermijden. Een tafelgebed noemden een ‘gebed rond de tafel’. Nu zeggen we gewoon ‘tafelgebed’. Ja, het voelt vrijer nu”

Wat verbindt?

“Elk blad ademt de boom tot leven”, luidt het motto van de San Salvatorgemeenschap.

Nieuwenbroek: “We hebben elkaar nodig. Ieder lid van de gemeenschap is van belang, maar ook: we sluiten niemand uit.” *Geworteld in de Bijbelse traditie, gedragen door vriendschap, verbonden in liefde, het leven vierend*, staat als een soort missionstatement boven *Een Visioen van Liefde*, het visiedocument waarin de gemeenschap heeft neergelegd wat haar aan het hart gaat. Geen geschrift voor de eeuwigheid, maar “een dynamisch en levend document dat in de toekomst ongetwijfeld zal worden geactualiseerd”, aldus de website.

Nieuwenbroek: “Wat voor ons ook belangrijk is: We leven niet op een eiland. De relatie tot het dagelijkse leven en de maatschappij is voor ons wezenlijk.”

En geloof als de zoektocht naar persoonlijke inspiratie, ‘nieuwe’ of ‘ongebonden spiritualiteit’, is dat herkenbaar in de gemeenschap?

Parker: Bij gesprekken met ouders van communicantjes komen die vragen naar persoonlijke spiritualiteit naar boven. En ook in gespreksgroepen. We hebben een spiritualiteitsgroep, leesgroepen, een vrouwengroep, er is een groep mandelatekenen en in het verleden was er een cursus *sacred dance*. Die aandacht en ruimte voor persoonlijke verdieping is er zeker wel.”

Band met de rk kerk

Nieuwenbroek: “In de media lees je het regelmatig: ‘de San Salvatorgemeenschap die zich afgescheiden heeft.’ Dat steekt me altijd. Ik voel me niet afgescheiden van de katholieke kerk. Ik voel me iemand tegen wie is gezegd: ‘voor jou is hier geen plaats meer’. Wie zich afscheidt draagt schuld en dat bestrijd ik. Wij staan binnen de katholiek-christelijke traditie en dat laat ik me niet afpakken. Wat dat concreet wil zeggen? We houden vast aan de kernwaarden van het christelijk geloof, niet per se aan alle vormgevingen”

Parker: “Het gaat er niet om dat je bepaalde vastgelegde formules in een vastgestelde volgorde uitspreekt. Dat is niet waar het om gaat in het christelijk geloof”

Is er niet een gezagsinstantie nodig die vaststelt wat de kernwaarden zijn? Over kernzaken, erkennen beiden, kan in bestuur of diverse werkgroepen soms flink gediscussieerd worden. Nieuwenbroek: “We hebben hier bovengemiddeld betrokken mensen. Dat neemt niet weg dat er soms knopen doorgehakt moeten worden. Ik ben bijvoorbeeld eindverantwoordelijk voor de website. Als puntje bij paaltje komt, neem ik een besluit. Maar tegelijk hoop ik dat dat niet nodig is. In de praktijk gaan die dingen bijna vanzelf. Ons uitgangspunt is dat besluitvorming, zoveel mogelijk gebaseerd is op overleg en gezamenlijkheid.

In religieus opzicht trekken we ruime grenzen. Het is duidelijk waar wij staan: dat is de christelijke traditie. Maar we staan open en verwelkomen de inbreng of inzichten uit andere tradities. Of zenmeditatie kan? Dat gebeurt.”

Punten van aandacht en/of zorg

Nieuwenbroek: “Het blijft altijd een zoeken naar een juiste balans tussen concreet pastoraal en diaconaal werken. Het is zaak om met elkaar in dialoog te gaan over kernwaarden in onze gemeenschap.

Daarnaast zoeken we actief naar wegen om binnen onze gemeenschap ook steeds ‘vers bloed’ binnen te krijgen, ook als vrijwilliger. En jongeren zijn natuurlijk dubbel welkom! Ook zoeken we nog steeds naar een geschikte ruimte waar we niet alleen in het weekend maar ook doordeweeks vieringen kunnen houden, zoals afscheidsvieringen en vieringen van liefde en trouw. Die laatste speciale vieringen houden we nu steeds op andere locaties.”

Advies aan nieuwkomers (gemeenschappen die verzelfstandiging overwegen)

- Heb een vooruitziende blik. Al ruim dertig jaar gelden hebben wij de Jan Schoutenstichting opgericht. Daardoor hadden we organisatorisch en financieel al een zekere zelfstandige basis. Alles lag klaar.

- Werk aan je identiteit. Over onze kernwaarde is intern veel gesproken en we hebben dat uiteindelijk vastgelegd in *Een Visioen van Liefde*.

Behoeft aan een landelijk verband

Een landelijk verband heeft voor ons in deze opstartfase geen prioriteit alhoewel zo’n verband erg belangrijk is. En blijkbaar leeft er iets op dit vlak: er zijn verschillende initiatieven de laatste tijd: Mariënborg, Beziëld Verband, De Duif in Amsterdam (op gebied van liturgie). Mooi dat het bestaat. We leven tenslotte niet op een eiland.

3. Werkhofgemeenschap Werkhoven

Open, oecumenisch, augustijns

Werkhofgemeenschap in het kort

Vieringen: wekelijks op zondagochtend met 40 à 70 bezoekers

Leden: ca. 115 personen

Vrijwilligers: een groot deel van de betalende leden

Werkgroepen/activiteiten: wekelijkse liturgievoorbereiding, Werkhoftafel (eten met daarna een lezing), Augustinusleeskring, lezing-/debatavonden; diaconale activiteiten: collecten, Amnesty, Wereldwinkel, deelname aan wake bij Kamp Zeist (detentie asielzoekers).

Financiën: de gemeenschap brengt zelf alle inkomsten bijeen (begroting: ca. 30.000 euro per jaar)

Betaalde beroepskrachten: alleen de dirigent heeft een deeltijdaanstelling

Pastoresteam: 14 voorgangers (rk en protestant) zonder vast dienstverband; sommigen ontvangen een onkostenvergoeding

Organisatievorm: vereniging

Relatie rk kerk: onafhankelijk, sinds 1996

Kernuitspraak: samen vieren, bezinnen, ontmoeten, en aandacht voor anderen. "Eer in elkaar God." (Augustinus)

Ontstaansgeschiedenis

Midden in de velden, tussen weilanden en boomgaarden, ligt het voormalige augustinesseklooster Gods Werkhof. Sinds 1996, toen de laatste monialen vertrokken, is in het klooster het ideële conferentieoord Samaya gevestigd. De Werkhofgemeenschap huurt hier de kapel en enkele andere ruimten voor haar wekelijkse vieringen en bijeenkomsten.

De priorij is in 1963 als laatste slotklooster van Europa gebouwd. Cor Spithoven, priester van het bisdom Utrecht en nu één van de 14 voorgangers van de gemeenschap, deed er in 1965 zijn eerste mis: “De zusters zaten nog achter tralies”, vertelt hij. “Maar dat heeft niet lang geduurd. Het Tweede Vaticaans Concilie bracht de wereld binnen.” Gasten en mensen uit de wijde omtrek gingen bij de zusters ter kerke en al snel werd het een plaats met een open en oecumenische karakter waar geleidelijk aan, naast priesters, ook predikanten voorgingen in de zondagse vieringen.

Toen de zusters in 1996 vertrokken, vonden de mensen die in de Werkhof kerken het jammer als de hechte gemeenschap zou verdwijnen. Zij besloten een vereniging op te richten. De Werkhofgemeenschap was geboren. De gemeenschap bestaat uit een vrij constante groep van circa 115 mensen, gaandeweg wat ouder (60-plus), gemiddeld genomen goed opgeleid en behorend tot midden- of hogere inkomensklasse; fiftyfifty protestant en katholiek.

Viering

“Vijf minuten voor aanvang valt alles stil. En stil is hier in dit buitengebied ook echt stil. Om tien uur luidt dan de klok. Een unieke ervaring, dat geluid van die klokken over de velden; je komt dan echt in een bepaalde sfeer”, vertelt voorzitter Jacques Winnubst.

De dienst begint met het aansteken van kaarsen en het openen van de Bijbel. Spithoven: “Aan het eind gaan die kaarsen weer uit, maar de Bijbel laten we open, want het verhaal gaat verder.”

Ook in Werkhoven is de opbouw van de viering niet revolutionair: lezingen uit de Schrift volgens het oecumenisch leesrooster, een overweging (gekoppeld aan het hedendaagse), collectes voor een diaconaal doel en voor de gemeenschap zelf; de dienst rond de tafel met communie onder twee gedaanten, voorbede, zegen en afsluiting met muziek. Spithoven: “Formeel is het een Eucharistie als er een priester voorgaat en een Avondmaalviering als er een dominee dienst doet. Maar in de praktijk maakt dat niet uit.” Winnubst: “Priester en dominee dragen beiden eenzelfde witte mantel. En ook de dominees heffen het brood en de wijn op, al hebben we wel eens een dominee gehad die daar moeite mee had.”

In de voorbereiding wordt veel energie gestoken. Iedere viering wordt een middag lang voorbereid door de voorganger samen met leden van de liturgiegroep.

Winnubst: “Dat kan ook. We hebben de luxe van 14 voorgangers. Ze hoeven niet elke week te preken. De preken hier hebben echt niveau. Daar tank je van bij.”

Spithoven: “We gebruiken nooit standaardteksten: ‘De Heer zij met u’. ‘De Heer zal u bewaren’. Dat worden snel van die sleurteksten. Hier wordt niet uit een boekje voorgelezen. Het houdt je wakker en geeft je de mogelijkheid zelf concreter te formuleren waar het om gaat.”

Vijf keer per jaar viert de gemeenschap ‘Zondagmorgen anders’. Dan is er extra ruimte voor experiment, andere vormen, andere tradities.

Wat verbindt?

De liturgie staat in de gemeenschap centraal, evenals het oecumenische karakter daarvan. Maar ook de kapel (met haar koorbanken, strakke vorm, hoge ramen en bijzondere lichtinval)

en de ligging ervan, midden in het buitengebied, geven eigenheid aan de Werkhof. En de muziek is een belangrijke factor in de gemeenschap. Winnubst: “We hebben een dirigente die er goed de wind onder heeft en een goede pianist/organist, zeg maar conservatoriumniveau. Veel Oosterhuis, Antoine Oomen, ook wel Taizélieders.”

Na iedere viering is er koffie in de naastgelegen ontmoetingsruimte. “Een zeer belangrijk element”, zegt Winnubst. “Er wordt wel een uur lang nagepraat; voor mij een unieke sfeer. We kennen elkaar goed; er is veel belangstelling voor elkaars wel en wee. Soms wordt er even stilte gevraagd en vertelt iemand van de contactgroep hoe het met deze of gene gaat. Is er een zieke, dan schrijven we een kaartje.” Onderling pastoraat vinden ze een wat zwaar woord. Spithoven: “Er is gewoon belangstelling voor elkaar.

Daarnaast probeert de gemeenschap ook diaconaal haar steentje bij te dragen. Spithoven: “We willen niet het hier alleen met elkaar goed gaan zitten te hebben. Maar gezien de gemiddelde leeftijd is maatschappelijke actie wat moeilijk. Er is een wereldwinkler aanwezig, we schrijven soms voor Amnesty en leden van de gemeenschap nemen deel aan de wake bij een detentiecentrum voor asielzoekers. Avonden met een meer maatschappelijk thema, bijv. over daklozen, blijken moeilijk te lukken. Voor bezinnende thema's is meer belangstelling. Hein Stufkens, Annemieke Schrijver, dan is het volle bak.”

Hoewel de gemeenschap niet is voortgekomen uit kerkstrijd, speelt de restauratieve tendens in de kerk wel op de achtergrond een rol. Winnubst: “Vijf jaar geleden kerken mijn vrouw en ik nog gewoon in onze woonplaats Zeist. Cor was daar pastor. Toen hij wegging werd hij opgevolgd door de zeer conservatieve pastoor Herman Woorts. Na één ontmoeting had ik het al door: die man gaat stijl de hiërarchie in. Inmiddels is hij hulpbisschop van Utrecht. Ik herinner het me nog goed: een regenachtige zaterdagavond, mijn vrouw en ik zaten in die bijna lege kerk, een pastoraal werker las nog eens het evangelie voor, bij wijze van overweging. Ik heb toen tegen mijn vrouw gezegd: ‘Hier kom ik nooit meer’. Vooral zij had het daar moeilijk mee. Uiteindelijk zijn we hier terechtgekomen en voelen ons hier erg thuis. Een persoonlijk verhaal, maar voor veel Werkhofbezoekers heel herkenbaar, denk ik.”

Geloofsvisie

Winnubst: “Wat mij zo stoort aan de orthodoxie? Vooral dat uitsluiten van mensen, van gescheidenen, homo's; en dat gezeur over communie of het zus of zo moet; die opvattingen: een onnoemelijke vervlakking. Die hele orthodoxie, ik vind het walgelijk. Zie hoe Eijk nu opereert met de kerksluitingen. Niet dát er kerken gesloten worden, maar de manier waarop stoort me. Ik heb als emeritus hoogleraar graag het professorenmanifest mee ondertekend. Dat verwoordde precies wat ik ervan vond. Tegelijk denk ik: het haalt niet uit en ben ik allang gestopt met negatieve energie daarin te steken.”

Waar gelooft de gemeenschap wel in? “Voor mijzelf sprekend”, zegt Winnubst: “Ik heb lang genoeg in de wetenschap meegelopen om de beperkingen van het louter wetenschappelijk wereldbeeld te zien. Als je alleen maar erkent wat je kunt tellen en meten, het kwantificeerbare, dan leef je met oogkleppen op en doe je de werkelijkheid gigantisch tekort. Het leven is veel rijker. Iets van dat ‘meer’ vind ik hier op zondagochtend. Dat wil niet

zeggen dat ik in iedere vogel meteen het mystieke zie. New age-spiritualiteit die overal het religieuze zoekt behalve in het traditionele daar heb ik niet zoveel mee.”

“De gemeenschap staat stevig in de joods-christelijke traditie”, zegt Spithoven: “Bij een groot deel van de bezoekers leeft een klassieke spiritualiteit, maar op een vrije, niet dogmatische manier. Ja, we bidden tot God, we bidden het Onze Vader. Maar we noemen Hem soms ook Haar, of de Eeuwige, of Bron van leven. Ook aan het exclusieve van het christelijk geloof zijn we wel voorbij. Belangstelling voor ‘Zondagmorgen anders’ is groeiende, met name de aandacht voor het boeddhisme. Nee, het leidt niet tot nieuwe aanwas van buiten.”

In één opzicht is de gemeenschap opvallend traditioneel. Ze hecht eraan dat de voorgangers erkend zijn door hun eigen kerken. Een pastoraal werker in het team? Daarover is wel discussie geweest toen er een vacature was. Uiteindelijk besloot de gemeenschap het niet te doen. “Een kwestie van kwaliteitsniveau”, vindt Winnubst. Spithoven: “Ikzelf vond dat die pastoraal werker wel kon en er was zelfs een kleine meerderheid vóór, maar onvoldoende om het door te zetten.” Een gehuwde priester is overigens geen probleem voor de gemeenschap. En tijdens de Zondagmorgen anders-vieringen gaan leken uit de eigen gelederen voor.

Band met de rk kerk

De orde der augustijnen en augustinessen zijn kerkrechtelijk *exempt*. Dat wil zegen dat zij rechtstreeks onder kerkelijke autoriteiten in Rome vallen. In Nederland hebben de bisschoppen dus geen rechtstreekse zeggenschap over hen. Dergelijke orden en congregaties kunnen daardoor vrij onafhankelijk handelen.

Zo kon de gemeenschap vanaf het begin af aan haar eigen oecumenische weg gaan. En nee, een gesprek met het bisdom is ook nooit gezocht. Spithoven: “We hadden geen behoefte ons af te stemmen op de steeds conservatiever wordende bisschoppen. We zijn een vereniging, zijn financieel onafhankelijk en gaan onze eigen weg.

Ook van de kant van het bisdom is nooit contact gezocht. De priesters die voorgaan en deel uitmaken van het pastoresteam zijn daar nooit op aangesproken. Spithoven: “Ik heb bisschop Eijk van mijn voorgangerschap op de hoogte gesteld. Dat is voor kennisgeving aangenomen. De priesters hier zijn óf emeriti - ‘die sterven toch wel uit’, zo redeneert men - óf augustijn. De provinciaal van de augustijnen, Paul Clement, is lid van ons team.”

Punten van aandacht en/of zorg

Vergrijzing is ook voor de Werkhofgemeenschap een feit. Men overweegt om iets meer in te zetten op werving. Spithoven: “Vooraf ook in tijden van kerksluiting hebben wij wellicht iets te bieden voor zoekenden. Het is ook goed je open te stellen. Je moet opletten dat je geen naar binnengekeerd clubje wordt.

Daarnaast zijn de financiën wel een zorgpunt. Winnubst: “Inkomstenwerving is toch iedere keer wel een opgave. Een jaarbedrag van 300 euro per persoon is niet verplicht, maar gemiddeld wel nodig om de kosten te dekken. Geen gering bedrag en niet voor iedereen op te brengen.”

Ook is de gemeenschap afhankelijk van het voortbestaan van het conferentieoord Samaya.

Advies aan nieuwkomers (gemeenschappen die verzelfstandiging overwegen)

Winnubst: “Je moet een aantal dingen mee hebben. We hebben het gevoel: we boffen hier, met de ligging, het gebouw, de voorgangers, de augustijnse traditie. Verder is een goede organisatie van belang, een goed bestuur en secretariaat.” Spithoven: “Wat bijdraagt aan succes is een open sfeer, maar ook aandacht voor kwaliteit, van muziek, de voorbereiding van liturgie. En aandacht voor elkaar, dat je lief en leed deelt.”

Behoeftte aan een landelijk verband

De gemeenschap staat open voor de buitenwereld, zonder direct zelf behoefte te hebben aan externe ondersteuning. Winnubst: “We houden wel in de gaten wat er aan initiatieven leeft: Mariënborg, Beziëld Verband, Professorenberaad.”

4. Haagse Dominicus Den Haag

De gemeenschap zingt veel en graag

Haagse Dominicus in het kort

Vieringen: een zondagochtend per maand

Bezoekers: ca. 100 personen

Vrijwilligers: ca. 25 op regelmatige basis

Werkgroepen: de gemeenschap organiseert geen activiteiten buiten de vieringen om (afgezien van inzameling voor de voedselbank en collectes voor diaconale doelen)

Financiën: de gemeenschap brengt zelf alle inkomsten bijeen (begroting: 9500 euro per jaar)

Betaalde beroepskrachten: geen

Pastoresteam: de gemeenschap beschikt over een team van ca. 15 voorgangers en tweede liturgen. Twee personen bereiden de viering voor i.s.m. dirigent en coördinatoren (bloemen en kindernevenactiviteit)

Organisatievorm: kerkgenootschap

Relatie rk kerk: onafhankelijk, 2010

Kernuitspraak: De Haagse Dominicus is een zelfstandige, open, christelijke geloofsgemeenschap voor mensen met en zonder kerkelijke achtergrond. De leden van de gemeenschap ondersteunen elkaar in hun zoeken naar geloof en eigentijdse liturgie. Dat doen zij met aansprekende liederen en teksten en het delen van brood en wijn, waarbij iedereen welkom is. De gemeenschap zoekt naar verdieping en verheldering van de fundamentele vragen van mens en samenleving. De Bijbel is voor hen daarbij richtinggevend.

Ontstaansgeschiedenis

De Haagse Dominicus is ontstaan vanuit een positief verlangen. Een gezamenlijke lieddag in 2009 van twee kerkkoren, het Jenhka koor (rk) en de zanggroep Lukas/Ekklesia (protestant), werd afgesloten met een viering. “Dat beviel zo goed dat er werkgroep aan de gang ging om een vervolg te organiseren”, vertelt Heleen Goddijn, een van de ‘liturgen’ van de Haagse

Dominicus. De werkgroep liet zich inspireren door de Dominicusgemeenschap in Amsterdam, zoals uit de naam blijkt. Op 28 januari 2010 vond de eerste viering plaats en sindsdien komt de gemeenschap maandelijks bij elkaar in de Lukaskerk, waar op de andere zondagen de eigen PKN-gemeente kerkt.

“Het is een wereld van verschil of je begint vanuit een situatie van verzet of vanuit een positieve energie”, zegt voorganger Leo van Driel. “Verzet doet de energie weglopen, dat houd je niet vol.”

Toch is de Haagse Dominicus niet begonnen bij nul en speelt het contrast met de traditionele kerken wel degelijk een rol. Er zijn nogal wat bezoekers die het wel gehad hebben met hun kerk-van-huis-uit. Goddijn: “Niet dat je daar in de vieringen iets van merkt, maar bij voorbereidingen komt dat soms wel naar boven. Er zijn van-huis-uit-katholieken die niet bij het Jenhka koor willen, alleen omdat het incidenteel nog wel eens in een katholieke viering elders zingt. ‘Ik ga toch zeker niet in een katholieke kerk zitten’, hoor je dan.”

Van Driel: “Dat gevoel van afgeknapt te zijn op de eigen kerk komt trouwens evengoed voor onder onze protestantse bezoekers. Voor sommige protestanten is de leer en moraal van hun eigen kerk even verstikkend geweest.”

De bezoekers waarderen de kerk als een vrijplaats. In zekere zin is de Haagse Dominicus een tweede generatie vernieuwingskerk. Want al sinds de jaren zeventig bestaat de Ekklesia Den Haag, exponent van de kerkelijke en maatschappelijke vernieuwingsdrang van de jaren zestig. Van Driel: “Toen we met de Haagse Dominicus begonnen was vanuit de Ekklesia de reactie ‘Wij zijn er toch, waarom komen jullie niet bij ons.’ Maar we hadden het gevoel dat we met een nieuw initiatief moesten komen. De Ekklesia is inmiddels zo’n klein clubje. Ze zitten een beetje weggestopt - gangetje door trapje op - in de binnenstad. De drempel voor nieuwkomers wordt dan wel erg hoog”.

Viering

Wie wil kan vooraf aan de viering mee inzingen. De gemeenschap zingt veel en graag. Bij de aanvang van de viering is er even gelegenheid om onderling wat te praten, zodat mensen met elkaar in contact komen. Dan volgt een kaarsritueel en een toelichting op het thema van de dienst. Ook is er altijd even aandacht voor de kinderen, al zijn dat er niet zoveel. Voor de kinderen is er een nevenactiviteit. Aan het slot van de vieringen sluiten ze weer aan. Vaak is er ook een creatief element in de viering verwerkt: iets met beeld of film, of iets theaterachtigs: het uitbeelden van een Bijbelverhaal. De gemeenschap werkt ieder jaar met enkele thema’s: zoals ‘Tenten bouwen’, ‘Psalmen’, ‘Aarde, water, lucht en vuur’, ‘Poëzie’ en ‘Leermeesters’.

De grondstructuur verschilt niet zoveel van de traditionele vieringen: er is een deel rond de schrift en een deel rond brood en wijn. Goddijn: “Nee wij noemen dat geen eucharistie of avondmaal of communie. Persoonlijk houd ik niet van een al te verheven ritueel. Voor mij is delen van brood en wijn meer symbool van gemeenschap en samenzijn. Van Driel: “Maar toch: als je dat communiedeel al te alledaags maakt, te veel profaneert dan gaan mensen protesteren. Er moet wel iets omheen blijven hangen van dat gevoel van heiligheid.”

Geloofsvisie

Al is de gemeenschap als een vrij initiatief van onderop ontstaan en zijn er geen banden met enig kerkgenootschap, toch heeft men uitdrukkelijk gekozen voor de christelijke traditie. “De Haagse Dominicus zoekt naar verdieping en verheldering van de fundamentele vragen van mens en samenleving, waarbij de Bijbel richtinggevend is”, aldus haar missie. Goddijn: “In het begin was dat niet helemaal duidelijk. Voor mij persoonlijk had het ook wel wat breder gemogen.”

Er is wel aandacht voor buiten-christelijke spiritualiteit, maar te ver afdwalen doet men ook weer niet. “We lezen wel altijd een Bijbeltekst.” Van Driel: “Mijn ervaring is dat een vreemde stroming, Lao Tse of zo, een viering snel wat collegeachtig maakt. Je moet meer informatie overdragen en omdat het vreemd is, kun je de inhoud minder makkelijk met je innerlijke ervaring verbinden. Wat overigens niet wegneemt dat sommige van onze bezoekers zich individueel serieus en intensief in andere tradities verdiepen. Maar dat ligt dus divers. Persoonlijk heb ik de weg naar het christendom terug gevonden via de antroposofie, nadat ik als jong volwassene mijn protestant-christelijke achtergrond achter mij had gelaten.”

Over voorgangerschap (wijding, zending, algemeen priesterschap der gelovigen) heeft de Haagse Dominicus eerder een praktisch dan principieel standpunt: men stelt kwaliteitseisen aan de liturgie en daarmee aan de voorgangers. Men werkt zonder betaalde krachten omdat men nu eenmaal beschikt over een netwerk van behoorlijk professionele vrijwilligers, veelal theologisch geschoold. Van Driel: “In een betaalde beroepskracht schuilt het gevaar dat de zelfwerkzaamheid van de gemeenschap afneemt. Je kunt wat makkelijker achterover gaan leunen.”

De maatschappij is in de vieringen nooit afwezig. Goddijn: “Daarin passen wij in de sfeer van de Basisbeweging. ‘De Bijbel op de krant leggen’, zo werd dat in de jaren zeventig genoemd. Dat accent is bij ons nog wel herkenbaar.” Loopt de gemeenschap daarmee niet achter op ontwikkelingen? Nu is de vraag om een persoonlijke spiritualiteit actueel. Goddijn: “Behoeft aan persoonlijke bezinning is in onze gemeenschap zeker aanwezig. Er is ook aandacht voor stilte, meditatie en bezinning. Wat dat betreft zijn er wel stromingen merkbaar: er zijn ook gemeenteleden die niets van dat meditatieachtige moeten hebben. Die zijn meer van het Woord. Persoonlijk houd ik erg van de Psalmen. Je voelt dat je in een eeuwen- en eeuwenoude traditie staat. Je wordt geconfronteerd met levensvragen van mensen van alle tijden en die kun je dus ook nu nog herkennen. Dat vind ik mooi. Het zelfde geldt voor Augustinus; ook heel eigentijds.”

Wat verbindt?

Goddijn: “Ik was laatst bij een crematie van een familie die geen enkele traditie meer heeft. Het was schokkend hoe kaal en vormeloos dat er aan toeging. Zelfs geen toespraakje. Ik denk dan: wat hebben wij een rijke traditie, waaruit je kunt putten en waarmee we taal en vorm kunnen geven aan belangrijke levensmomenten. Dat zie je in onze huidige cultuur wel teruglopen. Wij hebben ook een verantwoordelijkheid voor die vormenrijkdom. Dat zie ik wel als een bindend element van de gemeenschap.”

“Dat politiek-maatschappelijk van de jaren zeventig zit er zeker nog wel in. We willen ons niet afsluiten voor de buitenwereld, maar we zijn zeker geen actiegroep. We collecteren af en toe voor een goed doel en aan de Lucaskerk is een voedselbank verbonden. Wie wil, kan van

thuis dingen meebrengen voor in de kratten van de voedselbank. Nee, er zullen weinig gemeenteleden zijn die zelf van die kratten afhankelijk zijn.”

Incidenteel verzorgen de vrijwillige voorgangers wel eens een doop, huwelijk, of begrafenisplechtigheden op verzoek van een individueel gemeenschapslid; gebeurtenissen waar rondom heen ook pastorale gesprekken gevoerd worden. Van Driel: “Traditioneel was pastoraat sterk rond de vrijgestelde pastor gecentreerd. Die hebben wij niet. Waar we naar toe willen is dat mensen elkaar bijstaan. Een vorm van onderlinge ondersteuning. Dat zijn dingen die nog in ontwikkeling zijn. De gemeenschap is wat dat betreft nog jong en de maandelijkse frequentie maakt de samenhang wat minder sterk.”

Vanuit de ontstaansgeschiedenis is het niet verwonderlijk dat juist de muziek en samenzang een sterk bindende factor is in de Haagse Dominicus. Met veel Oosterhuis, Nieuw Liedfonds, muziek van Oomen op het repertoire. Goddijn: “Dat trekt natuurlijk een bepaalde groep mensen aan, die die teksten enigszins kunnen verstaan. Dat roept ook wel discussie op: moeten we niet eens voor een andere invalshoek kiezen of iets ernaast gaan ontwikkelen.”

De christelijke traditie, de Bijbel, de ‘Oosterhuis-spiritualiteit’, dat zijn duidelijke identiteit bepalende elementen. Toch wordt van de bezoekers geen omljnd geloof verwacht. In die zin is de gemeenschap open en ondogmatisch. Niemand hoeft een geloofsbelijdenis te onderschrijven. Van Driel: “Wat ons bindt, is dat we zoekende zijn. Ook twijfel mag. Je mag hier gaandeweg ontdekken wat je gelooft.”

Banden met de kerk

De gemeenschap is vanaf het eerste begin oecumenisch van karakter. Banden met het bisdom zijn er niet en evenmin met de Landelijke PKN, al huist men dan in een PKN-kerkgebouw. Zoals gezegd is de Haagse Dominicus in feite een tweede generatie experimentele kerk, een navolger van de Amsterdamse Dominicus. Maar ondanks dat alles zijn ook in deze gemeenschap de grote christelijke kerken niet afwezig. Die kerken zitten als het ware in de mensen die de gemeenschap vormen, soms in het verzet dan men meedraagt, maar ook in positieve zin in de christelijk-religieuze bagage die men meebrengt.

Punten van aandacht en/of zorg

Met dat laatste lijkt tevens een achilleshiel van de gemeenschap genoemd. De spiritualiteit van de gemeenschap lijkt sterk generatiegebonden. Dat roept vragen op over de continuïteit op de wat langere termijn, zeker ook gezien het feit dat de gemeenschap, net als elders, vergrijsd. Goddijn: “Moeten we meer reclame maken; een ander aanbod creëren dat wellicht nieuwe groepen aanspreekt? Jongerenactiviteiten? In de Citykerk zitten iedere zondag 1200 mensen, waaronder veel jongeren, maar ja, dat is meer het Pinstergebeuren en niet onze stijl: in de vorm modern, in de leer behoudend.”

Van Driel: “Je loopt met een vrijwilligersorganisatie ook wel tegen de grenzen van je mogelijkheden aan. Het vergt toch heel wat inspanningen om alles rond te krijgen. We zouden wel vaker dan maandelijks bijeen willen komen, maar dan moeten we ook omzien naar een eigen kerkruimte. Veel binnen onze gemeenschap is nog in ontwikkeling.”

Succesfactoren / advies aan nieuwe gemeenschappen

De kwaliteit van de vieringen ziet men als een van de belangrijkste succesfactoren. Goddijn: "Het is niet rommelig, de vieringen hebben een goede doorloop. We hebben goede sprekers, er wordt goed gezongen, de teksten hebben niveau en in de voorbereiding steken we veel energie."

Van Driel: "De balans tussen levensvragen en aandacht voor de maatschappij is belangrijk. Dat weten veel van onze mensen te waarderen. En: laat de negatieve energie los; vraag je af waar je samen voor wilt staan, wat je positief bindt. Ga lekker voor jezelf beginnen. Heel evangelisch: Schud het stof van je voeten en ga. Maar heb ook aandacht voor gevoelens en gevoeligheden die schuilgaan achter meningen en opvattingen, juist ook als er verschillende visies of voorkeuren naar boven komen."

Behoeftte aan een landelijk verband?

Men is geïnteresseerd in hoe andere gemeenschappen er voor staan, wat ze doen en hoe ze zich ontwikkelen, maar een overkoepelend verband heeft niet een eerste prioriteit.

5. Augustijns Centrum de Boskapel Nijmegen

God huist in mensen, niet in instituten

Boskapel in het kort

Vieringen: wekelijks, iedere zondag

Bezoekers van vieringen: 100

Vrijwilligers: 100

Werkgroepen: De gemeenschap heeft meer dan 20 werkgroepen, gerangschikt onder de thema's: vieren, leren, dienen, gemeenschapsopbouw

Financiën: de gemeenschap beschikt over een eigen vermogen uit reserves, en brengt verder zelf alle inkomsten bijeen (begroting: 100.000 euro per jaar)

Betaalde beroepskrachten: 1 fte, één pastor.

Organisatievorm: stichting

Relatie rk kerk: onafhankelijk, sinds 2009

Kernuitspraak: De Boskapelgemeenschap kenmerkt zich door openheid voor ontwikkelingen van deze tijd. Zij zoekt naar bij de tijd passende religieuze woorden en symbolen. De gemeenschap leeft vanuit de Augustijnse spiritualiteit waarin gastvrijheid, vriendschap en bezinning voorop staan.

Ontstaansgeschiedenis

Je kunt het je vandaag de dag bijna niet meer voorstellen, maar begin jaren zestig wezen de Nederlandse bisschoppen enkele parochies en gemeenschappen aan als liturgische experimenteerplaatsen. De Boskapel, een gemeenschap rond het klooster van de paters augustijnen aan de Graafseweg in Nijmegen, was zo'n experimenteerplaats.

Nog voor de Boskapel in 2009 onafhankelijk werd, had zij al een traditie van vrijheid. Voorzitter Antoinette Meys: "Gemengde huwelijken, doopplechtigheden die elders niet konden, uitvaarten op een eigen manier. Het kon hier allemaal. Daarbij komt dat kloostergemeenschappen als die van de augustijnen kerkrechtelijk een wat andere status

hebben dan een parochie. Zij vallen direct onder het gezag in Rome en niet onder een bisdom. Ook dat gaf de Boskapel van begin af aan een zekere vrijheid.”

“De spiritualiteit van Augustinus en de geest van het Tweede Vaticaans concilie pasten ook goed bij elkaar”, vult pastor Ekkehard Muth aan. “Het is een geest van ‘samen op weg naar God’.

Maar tijden veranderen: al in 2000 werd voorzien dat de augustijnen de kapel uiteindelijk niet in stand zouden kunnen houden. Voor pastor Joost Koopmans, jongste augustijn van Nederland, zou bij zijn pensionering geen opvolger zijn. Vanaf 2006 is de gemeenschap een traject van verzelfstandiging ingegaan. In 2009 trokken de laatste augustijnen weg uit het naast de kapel gelegen klooster. Klooster en kerk werden verkocht. Daarmee kreeg de verzelfstandiging van de gemeenschap definitief haar beslag.

Band met rk kerk

Nu is de kapel, als gebouw, eigendom van een fusiegemeente van twee gereformeerde kerken en huurt de Boskapelgemeenschap de ruimte voor haar diensten en activiteiten. Het bisdom Den Bosch zag na het vertrek van de augustijnen geen mogelijkheid de gemeenschap onder haar hoede te nemen: “In tijden waarin parochies fuseren of worden opgeheven, ga ik geen nieuwe parochie stichten”, was het argument van bisschop Hurkmans. En daarmee werd de kapel die in 1963 was ingewijd door mgr. Bluysen in 2010 officieel ‘onttrokken aan de liturgie’.

Muth: “De bezoekers zullen er weinig van gemerkt hebben, want de gemeenschap ging gewoon verder in dezelfde geest als de jaren daarvoor. Formeel zijn we geen rooms-katholieke kerk meer, maar we staan nog steeds in de katholieke traditie. Niet geldig, wel waarachtig. Wij zetten de traditie van experimenteerplaats voort. Wij staan in de brede stroom van de katholieke kerk. Of anderen ons nu wel of niet als deel van de kerk zien, is uiteindelijk hun probleem.”

Meys: “Wij hebben ons niet losgemaakt van de kerk en er is ook nooit een conflict geweest. Wij wilden doorgaan met wat hier leefde en daar is deze vorm, een onafhankelijke stichting, voor gevonden.”

Vieringen

Muth: “We viering hier zondags eucharistie en zo noemen we dat ook. Alleen gaat er geen gewijde priester voor. De eigenlijke instellingswoorden in het tafelgebed worden door de gemeenschap gezongen of uitgesproken. De consecratie gebeurt heus wel, dat hangt niet af van een poppetje dat voor de gemeenschap staat. Dat laten we aan Onze Lieve Heer zelf over. Dat gaat zo heel goed. Mensen zijn ontroerd dat ze aan dat bijzonder moment van consecratie mogen deelnemen. En dat past ook goed binnen de augustijnse spiritualiteit: God licht op in mensen, niet in een instituut. Verder zitten wij natuurlijk niet vast aan de enkele goedgekeurde tafelgebeden, maar gebruiken we een hele reeks van gebeden. Niet dat er hier zo’n gekke dingen gebeuren. De opbouw is verder heel klassiek. “

Pastor Muth gaat vrijwel iedere zondag voor in de dienst. Maar soms is er een agapèviering voorbereid door en onder leiding van een voorgangersgroep uit de gemeenschap zelf. In plaats van brood en wijn, wordt er dan brood en honing gedeeld. Een restje Roomse volgzaamheid?

Meys: “Het is een erfenis van de orde van augustijnen die graag dat onderscheid zagen. Het is een beetje een compromis, waarover ook wel discussie is. Sommigen zeggen: ‘De symbolen zijn toch brood en wijn, en niet brood en honing. We hebben toch zeker geen toestemming nodig om met de eigenlijke symbolen onze viering te vieren?’ Maar anderen voelen zich onprettig bij een viering met brood en wijn zonder officiële pastor als voorganger. Ze ervaren dat als ‘voor priestertje spelen’.”

Muth: “Mensen zijn soms verrast over zichzelf hoe diep bepaalde gevoelens zitten. Dat men toch er aan hecht dat er een priester voorgaat. Of men mij als een vervang-priester ziet? Bij mijn installatie hebben we wel duidelijk, in thematiek en symboliek, laten uitkomen dat het de gemeenschap is die mij legitimeert. Ik ga namens hen voor. Ook waren nadrukkelijk de Raad van Kerken in Nijmegen uitgenodigd en andere plaatselijke gemeenschappen en ook gemeenschappen uit het door Oosterhuis geïnitieerde Beziel Verband. Mijn functie is dus niet iets willekeurigs en wat hier gebeurt, is ook niet sektarisch. Wij staan in een bredere stroom, zijn geen kerkje op onszelf.” Muth, Duitser van geboorte en protestants van achtergrond, is binnen zijn eigen protestantse kerk erkend ambtsdrager. “Wellicht prettig voor degenen die hechten aan een zending van bovenaf.”

Geloofsvisie

De Boskapel is een oecumenische gemeenschap waar ook protestanten kerken en waar spirituele zoekers welkom zijn. Sommigen komen alleen op het doordeweekse programma af: lezingen of het spiritueel café. Voor hen hoeft die zondagse viering niet zo nodig.

Meys: “In de jaren van verzelfstandiging tot 2010 waren we wat naar binnen gericht; we moesten het huis op orde zien te krijgen. De laatste jaren investeren we nadrukkelijk in verbindingen met de buitenwereld, de maatschappij om ons heen, met vraagstukken als armoede, zorg voor ouderen. We hebben ons afgevraagd: welke zingevingsaspecten zitten er aan armoede, aan ouder worden bijvoorbeeld. Welke instanties zijn met diezelfde vragen bezig? Daar is een lezingenreeks uit voortgekomen samen met het maatschappelijk werk en enkele andere instellingen in Nijmegen.”

Muth: “Je hoeft niet het wiel opnieuw uit te vinden, maar we hebben wel een deskundigheid in huis die dienstbaar kan zijn voor de samenleving. Wij zijn gewend om zingevingsvragen te stellen en we hebben een kader waarbinnen naar antwoorden gezocht kan worden. Wij gaan niet zozeer zelf maatschappelijke problemen oplossen op terreinen waar anderen actief zijn, maar bij ons kun je wel terecht voor de zingevingskant van maatschappelijke vraagstukken.” Maatschappelijk? Op het moment is juist vooral de vraag naar persoonsgerichte spiritualiteit actueel. Mensen lopen met hun ziel onder de arm. Zoeken concreet en praktisch naar levenswijsheid. Heeft de Boskapel een boodschap aan die mensen?

Meys: “Ik denk dat het een kwestie van balans is. Iemand als Huub Oosterhuis vindt die persoonsgerichte spiritualiteit maar niks. Voor hem is de Bijbel het verhaal van de uittocht uit barre omstandigheden gericht op een nieuwe werkelijkheid. Een andere samenleving neerzetten, daar gaat het volgens hem om. Dat gaat ons te ver. Persoonlijke levensvragen hebben bij ons zeker wel een plaats, maar niet los van het grotere geheel. Je moet niet alleen het ego voeden.”

Muth: “Het verlangen naar persoonlijke spiritualiteit merk ik zeker wel bij pastorale gesprekken, bijvoorbeeld rond een uitvaart. Zelfs als betrokkenen zeggen niet te geloven. Ik

denk ook dat mensen die zondags naar vieringen komen dat vooral doen om persoonlijk gevoed te worden. ‘Ik hoef die armoedetoestanden niet’, hoor je wel eens.”

“Augustijnse spiritualiteit past eigenlijk heel goed bij dat huidige verlangen naar persoonlijke spiritualiteit. Voor Augustinus is het hart heel belangrijk. Daar krijgt God vlees en bloed. Als je God zoekt, keer dan terug naar je hart. Een populaire gedachte, niet? Maar tegelijk is God altijd veel groter dan jezelf. God in jezelf vinden, wil niet zeggen: jij bent God. Het relateert juist jouw zelfgerichte ego, dat ik, ik, ik. Je hoort Augustinus zelden over zonden praten, maar als dat woord valt, dan gaat het erom dat je van jezelf wegloopt, vervreemd raakt van je ware zelf. Dat is zonde.”

Meys: “Voor persoonlijke ervaring en verdieping daarvan is ons spiritueel café bedacht.”

Wat bindt?

Waarom komen de mensen? Wat brengt hen samen? Meys: “Dat ligt natuurlijk divers. Ook binnen onze gemeenschap heb je stromingen, mensen met verschillende idealen, ambities. Voor velen is gemeenschapszin, contact, vriendschap wel een belangrijke drijfveer. Verder is er veel openheid. Je bent welkom ook als je niet zo zeker bent van wat je allemaal gelooft. Er heerst een ruime geest.”

Muth: “Een keer per jaar hebben we een avond voor nieuwkomers. Wat je dan ook nog al eens hoort is dat mensen het niet meer uithouden in hun parochie. Te orthodox, te hiërarchisch. ‘Het is mijn kerk niet meer’, zeggen ze dan. En ook van parochies die in een fusieproces zitten hoor je soms: ‘We kijken het nog een tijdje aan of we onze eigenheid kunnen behouden. Zo niet dan komen we eens bij jullie praten.’

Adviezen voor nieuwe gemeenschappen

Meys: “Adviezen? Tijdens het symposium bij gelegenheid van ons 50-jarig jubileum afgelopen zomer kregen we zelf adviezen, o.a. van Franck Ploum, directeur van de Nieuwe Liefde (zie ook hoofdstuk 7, *ThvdK*): Formuleer waar je voor staat. Waar ben je van? En: zorg dat je kwaliteit biedt, dat het doordacht is en mooi. Zelf denk ik dat het belangrijk is dat je aan je idealen en inspiratie uiteindelijk ook een organisatorische bedding weet te geven. Dan heb je mensen nodig die het grote geheel kunnen zien, beleidsmatig kunnen denken of financieel onderlegd zijn.

Maar ook theologisch-inhoudelijk moet je scherp blijven, vult pastor Muth aan: “Ben je zelfkritisch? Doe je in praktijk wat je in theorie ambieert? Kloppen vorm en inhoud van vieringen met elkaar?” En, zo zeggen beiden: “Een beroepskracht alleen kan niets; je hebt veel vrijwillige kracht nodig. Maar zonder beroepskracht waarbij alle lijnen samenkomen, wordt het moeilijk.”

Punten van aandacht en/of zorg

Meys: “Wij zijn een keuze kerk. Er is volop aanbod in Nijmegen. De studentenkerk, de Karmelbeweging, de Stevenskerk, dat zijn allemaal plaatsen waar ik me ook thuis zou kunnen voelen. In die zin is je ‘klandizie’ nooit vanzelfsprekend. En natuurlijk ondervinden ook wij de gevolgen van de vergrijzing. Onze mensen zijn gemiddeld boven de 65. Het gros is geweldig actief, daar niet van. Maar de continuïteit is wel een zorg.

Muth: “Over geloof maak ik mij geen zorgen. Wel over kerkzijn. De aversie tegen instituten is groot. Die belangstelling voor religie is er wel. Dat merk ik in externe contacten. ‘Laat je horen in het publieke debat’, opperde de burgemeester tijdens onze jubileumviering.

Binnenkort komt de afdeling Arnhem-Nijmegen van Jong D66 praten. En in gesprekken met welzijnsinstellingen merk je: ook daar stuiten beroepskrachten op zingevingsvragen, niet in de laatste plaats die van henzelf: ‘Hoe ga ik om met de ellende die ik als hulpverlener meemaakt?’ ‘Hoe plaats ik mijn eigen welstand tegenover de armoede die ik in mijn werk tegenkom?’ Het gekke is dat de media wat religie aangaat wat achterlopen. Daar denkt men nog steeds dat religie ouderwets is. Zij snappen blijkbaar niet welke zoektocht er gaande is bij mensen persoonlijk en in de samenleving als geheel.”

Behoeftte aan een breder verband

Muth: “Banden met andere gemeenschappen in Nijmegen en landelijk vind ik heel waardevol. Alleen al voor de uitwisseling van valkuilen en succesverhalen. Maar ook om te ervaren dat je deel bent van een groter geheel. Al die ‘vrije’ gemeenschappen zijn samen kerk en geen op zichzelf staande clubjes.

Er is wel al het een en ander. Wij nemen deel aan De Raad van Kerken in Nijmegen, Bezielde Verband in Nijmegen (samen met Effata en DoRé), en de Augustijnse Beweging. Twee jaar geleden hebben we deelgenomen aan een ontmoetingsdag van ekklesia’s in de Nieuwe Liefde in Amsterdam. Daar is een voorgangersatelier uit voortgekomen. Voor mij heel waardevol. Daar ontmoet ik andere beroepskrachten. Je merkt: ik sta er niet alleen voor. Maar een landelijke ontmoeting voor gemeenteleden zelf is er nu niet. Zou toch mooi zijn: een toogdag voor ekklesia’s.”

6. Dominicusgemeente Amsterdam

Wij zijn opener de laatste jaren

Dominicus in het kort

Vieringen: wekelijks, iedere zondag

Bezoekers van vieringen: 400

Vrijwilligers: 200

Werkgroepen (vast): Pastoraat/ontmoeting (dertigers, jongeren, meditatie, vrouwen) en diaconale activiteiten (o.a. wereldwinkel, taallezen aan vluchtelingen thuislozen, Amnesty International, gedetineerden)

Financiën: uit de gemeenschap zelf en uit verhuur; begroting ca. 300.000 euro

Betaalde beroepskrachten: twee halftime pastores, een dirigent en pianist/organist (totaal 3-4 fte betaalde krachten)

Organisatievorm: stichting

Relatie rk kerk: onafhankelijk, sinds 1989

Kernuitspraak: "De Dominicusgemeente zoekt vanuit de christelijke traditie naar verdieping en verheldering van de fundamentele vragen van mens en samenleving." Balancerend tussen vernieuwen en bewaren, biedt zij inspiratie, bezinning, ontmoeting en gemeenschap.

Ontstaansgeschiedenis

Tot in de jaren zestig was de Dominicus een gewone parochiekerk in hartje Amsterdam. Met een Latijnse mis en paters dominicanen in habijt. Dat veranderde in de jaren zestig. Op de vleugels van de tijdgeest kwam de landstaal de kerk binnen, evenals nieuwe muziek, andere gebeden en een nieuwe theologische doordenking. Teksten van Huub Oosterhuis, muziek van Bernard Huijbers en later Antoine Oomen en Tom Löwenthal. Het bisdom Haarlem wees de gemeenschap aan als een liturgische experimenteerplaats en allengs kreeg de parochie een regionale uitstraling. Niet alleen katholieken, maar ook veel protestanten wisten de kerk in de Spuistraat te vinden. In 1983 werd het oecumenische karakter kracht bijgezet door naast de protestantse pastor die er al was nog een tweede voorganger van protestantse komaf aan te stellen. Dit maal een vrouw, Juut Meijer. Met een onderbreking van een aantal jaren is zij nog steeds lid van het pastorale team (samen met Mirjam Wolthuis). In de hoogtijdagen bezochten wekelijks zo'n 700 bezoekers de dienst op zondagochtend. De Dominicus werd, net als de

Amsterdamse Studenteneklesia, een rolmodelkerk voor andere experimentele gemeenschappen in het land.

Band met rk kerk

Juut Meijer: “Ik genoot in die jaren enorm van het halfjaarlijks overleg met theologen en vertegenwoordigers van het bisdom. Het grappige is dat ik als protestant misschien nog wel meer waarde hechtte aan dat grotere kerkelijke verband dan sommige katholieken. Toen we verzelfstandigden ging dat hier en daar gepaard met een hoerastemming, eindelijk vrij. Ik vond het eigenlijk wel jammer. We zaten hier aan tafel met theologen van naam als Schillebeeckx, met kerkjurist Ruud Huismans. Voedend waren die gesprekken en in de beginjaren was er ook vanuit het bisdom oprechte belangstelling. Er waren wel kritische vragen: hoe staan jullie tegenover het ambt, de doop, het Schriftgezag. Iemand als Schillebeeckx wist dergelijke vragen natuurlijk gezaghebbend te pareren. In die jaren leefde er een grote hoop dat je elkaar steeds zou weten te bereiken. We namen elkaar over en weer serieus.”

De omslag kwam in jaren tachtig onder bisschop Bomers. De tijdgeest was veranderd en uiteindelijk luidde het oordeel: ‘Wij kunnen wat jullie doen niet meer verantwoorden tegenover Rome.’ Twee protestantse voorgangers, waarvan één ook nog een vrouw, het idee van de gemeenschap als drager van het ambt. ‘Wat stelt de eucharistieviering of de doop dan nog voor?’ zo was ongeveer de gedachte. In 1989 was de verzelfstandiging een feit en werd ook het pand overgedragen aan de gemeenschap.

Wat bindt?

Stan van Walstijn, voorzitter van de beleidsraad: “Uiteindelijk is die verzelfstandiging een natuurlijk proces geweest, een organisch gebeuren. In zekere zin heeft het zo moeten zijn en zijn wij gegroeid naar de eigenstandige vrije gemeenschap die we nu zijn. Met nadruk op gemeenschap. De Dominicus is meer dan een zondagse viering. Mensen voelen zich verbonden met elkaar en met deze kerk. Hier wordt lief en leed gedeeld. Mensen beschouwen het echt als hun kerk. Het gemeenschapsgevoel is heel sterk. In de beginjaren gaf afzetten tegen het kerkelijk gezag nog wel een band, maar daar merk je nu nog maar weinig van.”

Meijer: “Dat kan per persoon wel verschillen. Bij de oudste generatie leeft dat nog wel.”

Van Walstijn: “Maar wat ons nu bezig houdt gaat toch veel meer over: wie willen we zijn; sluiten we voldoende aan op de vragen van vandaag; durven we zelfkritisch te zijn, ons kwetsbaar op te stellen? Tegelijk is het ook heel krachtig om aan de oorspronkelijke Bijbelse boodschap vast te houden; een balans tussen vernieuwen en bewaren. Maar je moet kritisch zijn op de vormen. Dat halfjaarlijkse overleg met theologen hebben we nog steeds. Dan bespreken we de vieringen, houden we preken tegen het licht. Wat mensen uiteindelijk zoeken draait om twee zaken: enerzijds verdieping en inspiratie en anderzijds ontmoeting, een gemeenschap waar men bij kan horen.”

Vieringen

Meijer: “Een gouden gemeenschap zeggen sommigen over de Dominicus. Dat schept verplichtingen ten aanzien van nieuwkomers. Het is altijd moeilijk om een hechte groep binnen te komen en aansluiting te vinden. We letten erop dat we geen gesloten cocon zijn. Je wordt hier gezien, voor dingen gevraagd. Mensen doen graag mee aan vrijwilligersactiviteiten in en om de viering, zelfs als het gaat om schoonmaken gebeurt dat met grote blijmoedigheid, omdat het zulke fijne groepen zijn.”

Naast ontmoeting is tijdens vieringen de muziek heel belangrijk met wel acht liederen per viering, meestal van Oosterhuis, maar ook werk uit de eigen gemeenschap. De Dominicus heeft een eigen koor, met dirigent en pianist/organist. De kerk is ingericht rond een centraal podium waar omheen de bezoekers zitten. Meijer: “Dat symboliseert dat je samen gemeente bent, dat het om ontmoeting gaat.” Leden van het Liturgisch Team, een groep theologen, gaan voor in gebed en zij verzorgen de prediking. Regelmatig zijn er gastsprekers van buiten. Tijdens lezing en preek is er een aparte activiteit voor de kinderen.

“De Dominicusgemeente zoekt vanuit de christelijke traditie naar verdieping en verheldering van de fundamentele vragen van mens en samenleving”, meldt de website. “Waar mens en samenleving voortdurend veranderen, is ook de liturgie van de Dominicusgemeente geen statisch geheel. De liturgie wordt regelmatig aangepast aan nieuwe visies en inzichten.”

Toch is de hoofdstructuur niet veel anders dan die van een traditionele viering. Na een woord van welkom en een inleiding is er een lezing en een uitleg (prediking). Dan volgt na een intermezzo het tafelgebed, het delen van brood en wijn, de voorbeden en de zegen.

Geloofsvisie

Meijer: “De kern van ons geloof? Dan kom ik toch bij het uittochtverhaal. Dat verhaal over een toekomst met God, die nooit samenvalt met de huidige menselijke situatie, maar een visioen bevat van een wereld van vrede die ons beloofd is, waarin mensen tot hun recht komen. Dat vieren we in de zondagse eucharistieviering. In de liturgie zit altijd die vreemde mix van ‘het is er nog niet’ en ‘toch is er al iets’. Even zijn we dan die gemeenschap waarin we geloven. Dat verhaal moet je natuurlijk steeds naar het heden vertalen en handen en voeten geven. Ook in diverse pastorale en diaconale activiteiten door de week krijgt het vorm. In de jaren zeventig was de vertaling erg politiek gekleurd. Ook joodse wortels en de invloed van de bevrijdingstheologie telden toen zwaar. Nu merk je meer een verschuiving naar het innerlijk. Ja dat merken we hier ook. Ook dat is een kwestie van evenwicht: politieke en Schriftuurlijke bezinning en persoonlijke inspiratie. Aandacht voor de nood van de wereld, maar ook voor de nood dichtbij. Mensen brengen hun eigen leven mee, hun eigen zorgen om hun kinderen, hun gezondheid, hun eenzaamheid of wat dan ook.”

Ook een trend als new age ging niet aan de Dominicusgemeente voorbij. Meijer: “Van *sacred dance* tot meditatie en labyrintlopen, het is hier allemaal. Daar is ook wel discussie over: wordt het niet te zweverig. Maar je kunt het niet helemaal laten liggen, want de mensen die daar mee bezig zijn (en soms ben je dat zelf) zoeken niet voor niets naar meditatieve vormen. Ze hebben echte vragen. Je moet daarop inspelen. Dat gaat verder dan alleen een cursus *sacred dance* faciliteren. De vragen die daar achterliggen moet je serieus nemen: ‘Waar is die bevrijdende God dan te vinden?’ Trouwens ook in de liturgie speelt die vraag. Is God buiten of binnen ons? Of valt hij samen met de dynamiek tussen mensen? Bij ons is ruimte voor meerdere antwoorden en verschillende opvattingen. En je mag het ook niet-weten. Soms staan

we in een viering letterlijk stil bij de ruimte die er tussen ons in is of bij de ruimte tussen de woorden. Kun je woorden relativeren en feeling krijgen voor het mysterie dat daaraan voorbij is? Geloof is ook altijd ‘groter dan wat wij zeggen kunnen’, ‘groter dan wat wij voor elkaar krijgen’. In de jaren zeventig leefde sterk het geloof in de maakbaarheid van de samenleving. We wisten zeker hoe de wereld er uit moest zien. Tegenover het dogmatisme van de traditionele kerken werden nieuwe dogma’s geplaatst. Niet minder star. Dat is nu wel anders. De wereld is gevarieerder geworden. Ook theologisch. Tijdens ons halfjaarlijks theologenberaad kunnen Manuela Kalsky en Erik Borgman het hier grondig met elkaar oneens gaan zitten zijn, terwijl ze beiden ons een warm hart toedragen en wij ons ook door beiden laten inspireren.”

Succesfactoren en adviezen voor nieuwe gemeenschappen

Meijer: “Ik denk dat we de laatste jaren opener geworden zijn. Het gevaar dreigt altijd dat je het gezellig onder elkaar wilt houden. Dat je denkt, als er mensen van buiten zich aansluiten bij onze leerhuizen of gespreksgroepen: die passen hier niet; wat een vreemde vraag, dat leeft hier niet. Op een cursus labyrintlopen kwamen nogal wat vreemden af. Dan denk je wel eens: is dat nou ons gezicht naar buiten toe? Maar de laatste jaren heerst hier meer een open houding, zo van: ‘laat maar komen’.”

Ik heb burens die niet kerkelijk zijn, maar wel iets hebben met het boeddhisme. Toen zij gingen trouwen voelden ze toch de behoefte aan zoiets als een zegening. Op zo’n moment moet je geen ‘nee’ verkopen. Zo functioneert geloof blijkbaar heden ten dage. En je wordt je door die vragen van buiten ook bewust van je eigen rijkdom. Blijkbaar hebben wij dat in huis wat mensen nu soms missen: een zegen krijgen, maar ook woorden als bevrijding, schuld of genade.”

Punten van aandacht en/of zorg

Zoals in alle gemeenschappen speelt ook in de Dominicus de vergrijzing een rol. De gemiddelde leeftijd van de zondagse bezoekers stijgt en 400 bezoekers is natuurlijk een groot aantal maar de 700 uit de hoogtijdagen worden niet vaak meer gehaald.

Voorzitter Van Walstijn: “Uiteindelijk gaat het niet om het eigen voortbestaan. We doen nu wat nu nodig is. Over tien jaar is dat misschien iets heel anders en zoekt dat andere ook andere wegen. Dat is niet erg. De Dominicus bestaat niet voor zichzelf.” Dat neemt niet weg dat de gemeenschap nadenkt over haar eigen toekomst en beleid. Bijvoorbeeld door het project Blikopener, waarin gesprekken worden gevoerd met mensen die in het recente verleden in de Dominicus getrouwd zijn of kinderen lieten dopen. Van Walstijn: “We vragen wat zij graag zouden zien, wat houdt hen bezig? Die persoonlijke benadering wordt erg gewaardeerd. Mensen zeggen; ‘Goh wat is het toch leuk om elkaar zo te ontmoeten en eens door te praten over wat je bezig houdt over levensbeschouwing en spiritualiteit.’”

Behoeftte aan een breder verband

Van Walstijn: “Het is goed om van elkaar op de hoogte te blijven en wij nemen ook deel aan een aantal verbanden. Maar een landelijke verband in de zin van een overkoepeld orgaan, daar

geloof ik niet in. Wat is de meerwaarde? Of wij een rol voor Mariënborg weggelegd zien? De vraag is dan: wat zou Mariënborg willen bieden?”

Pastor Meijer hecht sterker aan het idee van een lokale gemeenschap overstijgende vorm van kerkzijn. “Ik ben nooit uit de kerk gegaan en ook nog steeds voorganger in de PKN; ik ben bang voor groepen die in zichzelf gekeerd raken.” Ze is daarom ook blij dat de Dominicusgemeenschap participeert in overstijgende verbanden als de Raad van Kerken Amsterdam, de Raad van Levensbeschouwingen en Religies Amsterdam, Amsterdam met hart en ziel en het recente landelijke verband: ‘2 of 3 bijeen’, waaraan ook de Basisbeweging Nederland deelneemt. Meijer: “Gemeenschappen hebben elkaar nodig.”

7. Ekklesia Breda

Koester de Bijbelse bron

Ekklesia Breda in het kort

Vieringen: maandelijks

Bezoekers van vieringen: 120

Vrijwilligers: klein aantal sleutelfiguren; verder is iedere bezoeker op zijn tijd vrijwilliger, net zoals het uitkomt

Werkgroepen: bestuur

Financiën: startkapitaal via fondsen (religieuzen). Verder komen alle inkomsten uit de gemeenschap zelf (begroting: ca. 10.000 euro per jaar)

Betaalde beroepskrachten: dirigent en pianist/organist ontvangen een honorarium; pastor is vrijwilliger.

Organisatievorm: stichting

Relatie rk kerk: onafhankelijk, 2010

Kernuitspraak: “De Ekklesia Breda is een open en gastvrije plek, waar mensen samenkomen om hun geloof te verdiepen en te vieren. Tijdens maandelijkse vieringen, waarin iedereen welkom is, bemoedigen en inspireren we elkaar, zoals de eerste christengemeenschappen dit deden: *Ze kwamen samen in één of ander huis, braken het brood en waren één van hart en visioen.*”

Ontstaansgeschiedenis

Naast het Begijnhof in de Catharinastraat in Breda is De Waalse kerk gevestigd, een mooi intiem kerkje dat een geschiedenis kent die teruggaat tot de vijftiende eeuw. Gewoonlijk resideert hier een protestantse Franstalige gemeente (één van de dertien gemeenten die samen de Waalse classis binnen de Protestantse Kerk in Nederland vormen). Maar één keer per maand komt hier, sinds 2010, de Ekklesia Breda bijeen voor een zondagse viering. De gemeenschap is voortgekomen uit de parochie De Haagse Beemden in Breda-Noord. Bestuurslid Wim Goijaarts: “Wat we daar hadden was iets unieks. Je raakte er iedere zondag geïnspireerd. Daar kon je de week mee in.” Bezoekers van heinde en ver wisten de Bethlehemkerk in De Haagse Beemden te vinden. “Het was een keuzekerk met bezielende voorgangers als Jos Zwetsloot en later Franck Ploum. Maar toen Franck vertrok, kwamen

daar mensen voor in de plaats die niet het zelfde te bieden hadden”, vertelt Goijaarts. “Het werd alsmaar minder en minder. En de gegroeide praktijk van oecumenische vieringen werd door bisschop Van den Hende verboden. Als we elkaar dan op een feestje tegenkwamen, zeiden we steeds: ‘Waarom beginnen we niet iets voor onszelf?’”

In 2010 kwam het er eindelijk van. Franck Ploum die vanwege een echtscheiding enkele jaren daarvoor door bisschop Muskens uit zijn pastorale functie was gezet, was inmiddels directeur geworden van de Nieuwe Liefde (het religieus-culturele centrum van Huub Oosterhuis in Amsterdam). Ploum: “De periode van wrok, daar was ik wel overheen. En ook het koor wilde graag iets nieuws beginnen. We zijn hier begonnen vanuit een positief verlangen naar ontmoeting, inspiratie, verdieping.” De parochie rond de Bethlehemkerk bestaat inmiddels niet meer; zij is opgegaan in een groter verband.

Band met de rk kerk.

De gemeenschap is juridisch en kerkrechtelijk geheel onafhankelijk van de rk kerk. Ploum: “Nee we zijn geen katholiek kerk. Ik zou ons eerder een oecumenische plek noemen. De diensten hebben een beetje een protestantse inslag. Met meer aandacht voor het gesproken woord en voor Bijbeluitleg dan katholieken gewend zijn.”

Goijaarts: “Het bisdom was *not amused*. We werden ook uitgenodigd voor een indringend gesprek. Maar niemand kan ons betrappen op iets dat tegen kerkelijke regels ingaat. Wij bedienen geen sacramenten, al krijgen we zo nu en dan wel de vraag of we een uitvaart willen doen, een huwelijk, of een doop. Maar we gaan hier geen kerkje of eucharistietje spelen.” Toch is dat laatste de vraag. De vieringen bevatten alle elementen van een eucharistie en waarom zou een onafhankelijke gemeenschap zich iets gelegen laten liggen aan kerkelijke regels?

Ploum: “De kwestie is ook eerder praktisch. Onze menskracht is beperkt en we huren de kerkruimte eens per maand. Die is op andere momenten niet zomaar beschikbaar. Dingen ontwikkelen zich, dat geldt ook voor ‘sacramentele’ bediening en pastorale ondersteuning. Laat het maar gebeuren. We zien wel wat ontstaat en wat wel of niet haalbaar is.

Penningmeester Joke de Kock: “Onze focus ligt voorlopig bij het bieden van inspirerende en bezinnende bijeenkomsten. We kiezen er heel bewust voor om niet alles tegelijk te willen. We zetten een basis neer; kijken steeds anderhalf jaar vooruit. Wat we doen, is beperkt. Maar wat we doen, doen we goed.”

Vieringen

De ruimte is sfeervol, de muziek is stemmig. Op de eerste bijeenkomst van het seizoen nemen zo’n tachtig zestigplusser plaats op de met riet beklede stoeltjes. Voorganger Franck Ploum heet iedereen welkom: “Wie je ook bent, waar je ook vandaan komt, hoe ook je geaardheid is, of je gelovig bent of zoekend, gelukkig of ongelukkig.” Opvallend uitnodigend én opvallend contrasterend met de uitsluiting in sommige kerken elders. Ploum: “Dat is wel een punt: door je zo nadrukkelijk tegen het hokjesdenken te keren, bevestig je de hokjes ook. Maar we vinden die openheid ook echt belangrijk en ze is nog steeds niet vanzelfsprekend. Ook buiten de kerken niet, trouwens.”

De dienst heeft een typische ‘Oosterhuissfeer’. Niet alleen zijn alle liederen van hem maar ook inhoudelijk is de grote naoorlogse Nederlandse kerkvernieuwer zeer aanwezig: veel aandacht voor het Woord, een actualiserende uitleg die ook over achtergronden informeert, zonder directe dogmatische inkleuring.

De Kock: “Maar er is hier ook veel ritueel. De vieringen hebben een vaste structuur. We doen eigenlijk altijd hetzelfde. Dat is belangrijk voor de herkenbaarheid, zeker als je niet zo vaak bijeen komt. Vernieuwing, creativiteit zijn geen doel op zich. We bieden geen kermisattractie.”

Wat bindt?

Een maandelijks viering, een jaarlijkse lieddag en enkele leerhuisactiviteiten door de week. Dat is de corebusiness van de Ekklesia Breda. De Kock: “Wat mensen hier samenbrengt is verdieping, inspiratie en ontmoeting. Ook de muziek is belangrijk. Er wordt veel en graag gezongen. We zeggen wel eens; ‘Het koor is de voorganger’. We zingen het tafelgebed.

Ploum: “Zo aan het begin van het seizoen zijn we ingetogen begonnen. Maar met ‘De steppe zal bloeien’ als slotlied, dan gaat het dak eraf.”

De Kock: “Mensen willen delen. Ze komen naar je toe met hun levensverhaal, hun zorgen en verdriet. Daar nemen we voor en na de viering de tijd voor. Wat we pastoraal aankunnen is beperkt, maar niet alles hoeft van de vaste voorganger af te hangen. Mensen doen ook aan onderling pastoraat. En presentie, aanwezig zijn en aandacht hebben, kost niks.

En diaconie? Ploum: “Er is af en toe een collecte voor een goed doel en we doen mee aan de vredesweek in Breda. Maar praktische hulpverlening is voor ons op dit moment een brug te ver. Voor een kerk met een regionale functie is dat ook moeilijker dan een ter plekke gewortelde kerk.

De Kock: “Natuurlijk is er oog voor elkaar, zoals ik net al aangaf. We hadden hier een echtpaar waarvan de man erg zwak was en de vrouw nog heel vitaal. Maar nu is juist zij overleden. Dan kijken we of we vanuit onze gemeenschap hulp kunnen bieden. Of iemand schiet mij als penningmeester aan met een praktische financiële vraag na een sterfgeval. Dan help je elkaar natuurlijk.

Geloofsvisie

Ploum: “Kenmerkend voor de ekklesiagroepen is dat ze dogmatisch en institutioneel vrijzinnig zijn, maar tegelijk vast houden aan de Bijbelse bron. Niet in de zin dat we de Bijbel zien als het rechtstreekse woord van God, maar wel als een boek met verhalen over hoe mensen in hun leven zoeken naar betekenis. De rode draad is het bevrijdingsverhaal.

Zeker, zoeken naar betekenis en zin kun je ook elders. Maar het Bijbelse verhaal is ons corpus. Dat is krachtig en sterk. Je kunt wel eens een ander bron gebruiken, maar doe dat dan in relatie tot je eigen basisverhaal.

De Kock: “Veel van de Bijbel is ook nog niet ontsloten, of alleen institutioneel-dogmatisch ontsloten.”

Succesfactoren

De Kock: “Loop niet te ver voor de troepen uit. Doe alleen de dingen die je aankunt en waar draagvlak voor is. We werken met een klein bestuur van drie personen, dat zo eens per half jaar bij elkaar komt. Een uitgebreid netwerk van vrijwilligers werkte bij ons niet. Nu hebben we enkele sleutelfiguren, zoals iemand die als koster fungeert, maar verder houden we het flexibel. Geen vaste misdienaars, of collectanten. Voorafgaand aan de dienst vragen we wie wil collecteren en tijdens de dienst vraagt Franck enkele mensen om rond het altaar te komen staan; steeds weer anderen. En vooraf aan de dienst is er altijd wel iemand die kan helpen met de stoelen klaarzetten of de boekjes vouwen. We houden geen ledenadministratie bij. Je kunt intekenen op onze Nieuwsbrief. Daaraan zien we dat er een kring is van zo’n 600 mensen om ons heen. Gemiddeld bezoeken zo’n 120 mensen de vieringen, met een harde kern van zo’n 50 personen.”

Een eenvoudige en flexibele organisatie, een vaste voorganger (of voorgangersgroep) en een vaste structuur. Dat zijn volgens penningmeester De Kock de belangrijkste succesfactoren. “En natuurlijk moet je de financiën op orde hebben. Iedere viering kost toch zo’n 800 euro.” De gemeenschap bedruipt zichzelf. Aan het begin is er door fondswerving een klein startkapitaal vergaard, waarbij met name religieuze ordes en congregaties ondersteunend waren.

Ploum vult aan: “Zorg voor een duidelijk profiel. Ga met beide benen in die Bijbels traditie staan en put niet de ene week uit de Bijbel en dan weer uit de Koran of de tarotkaarten.” De protestantse vrijzinnigheid is aan haar eigen ruimdenkendheid ten onder gegaan, is de overtuiging van Ploum: “Men heeft geen focus meer.”

Uit een eigen enquête blijkt dat bezoekers de maandelijks frequentie van de vieringen prima vinden; sommigen geven de voorkeur aan tweewekelijks, maar niet iedere week.

Punten van aandacht of zorg

Staan de ekklesiagemeenschappen aan het begin of eind van een ontwikkeling? Gloort hier iets nieuws of ijlt hier iets na? Ploum: “We zijn nu een plek waar je inspiratie kunt vinden. Over tien jaar is er misschien iets anders nodig. Best mogelijk. Je kunt je bijvoorbeeld afvragen of jongere generaties nog voldoende voedingsbodem hebben om dit type ‘Oosterhuisiaanse’ spiritualiteit überhaupt nog te kunnen plaatsen. Ik denk eigenlijk van niet. Wat je wel kunt constateren is dat er sinds pakweg 2000 een revival van ekklesiagroepen zichtbaar is. Dat heeft te maken met een revival van religie in het algemeen, maar vooral ook met de steeds verder afkalvende kerkelijke sociale cohesie. Mensen blijven steeds minder uit loyaliteit bij hun parochiekerk hangen en bij grote fusieparochies is die loyaliteit helemaal weg. Mensen kijken verder rond. Dat biedt kansen voor dit soort kerken.

Behoeft aan een landelijk verband en de rol van Mariënborg

Ploum: “Een landelijk verband is belangrijk. Eén van de redenen dat veel groepen uit de jaren 60/70 zijn verdwenen, is dat iedereen een beetje op eigen houtje bleef klooiën.

De Kock: “Maar bij een groter organisatorisch verband ligt wat mij betreft niet onze eerste prioriteit. Al zie ik wel het belang van onderlinge uitwisseling en de noodzaak om elkaar te blijven inspireren. Maar bij ons verloopt dat overstijgen van het lokale toch vooral via Franck en zijn banden met de Amsterdamse ekklesia. Een rol voor Mariënborg? Ik weet eigenlijk niet

zo precies wat Mariënborg doet tegenwoordig.” Ploum: “Mijn beeld is dat Mariënborg een beetje is blijven hangen in de moppersfeer. Klagen over de bisschoppen. Misschien klopt dat beeld allang niet meer, maar dat kleeft haar toch aan. Zeventigplussers die bij elkaar komen om te delen hoe fijn het was ten tijde van het Tweede Vaticaans Concilie. Dan denk ik: hou daar mee op. Dat Concilie is vijftig jaar geleden. De generatie onder de vijftig heeft geen idee meer waar het over gaat. Kijk, mensen hebben verlangens: ze willen bij elkaar komen, gevoed worden, zich in de Bijbelse traditie verdiepen, diaconaal iets betekenen voor elkaar. Laat je daar door leiden. Maar als je dat doet vanuit de gedachte ‘in de jaren zeventig was het zo mooi’, dan sluit je niet aan op actuele verlangens, maar op heimwee. Dan doe je niet anders dan degenen die terugverlangen naar de Tridentijnse mis met de rug naar het volk. Kijk wat nu nodig is. Dan ben je relevant.”

8. Slotbeschouwing

Ga je eigen weg

Kunnen we enig zicht krijgen op wat zich daar afspeelt ‘in het struikgewas’ van de onafhankelijke lokale geloofsgemeenschappen? Waarvoor en waardoor leven ze? In dit slothoofdstuk zal ik enkele hoofdpunten uit de gespreksronde naar voren brengen, van commentaar voorzien en in een ruimere context plaatsen.

Allereerst schets ik de ontwikkelingsfasen waarin het ontstaan van de verschillende ekklesiagroepen is onder te brengen (1). Vervolgens zal ik de zeven gemeenschappen tegen de achtergrond plaatsen van een zich veranderend religieuze klimaat in Nederland (2). Ten slotte zal ik tien punten noemen en becommentariëren die mij bij de rondgang langs de zeven gemeenschappen zijn opgevallen (3).

1. Ontwikkelingsfase

In het ontstaan van de zelfstandige geloofsgemeenschappen kun je drie fasen onderscheiden. De eerste fase betreft de groepen die ontstonden op de vleugels van de tijdgeest, direct in de eerste decennia na het Tweede Vaticaanse Concilie. De Nederlandse bisschoppen wezen een aantal parochies aan als oefenplaatsen voor vernieuwingen, om zo aan de resultaten van dat concilie handen en voeten te geven. Maar, zoals bekend, volgde op dit aanvankelijk zo enthousiaste begin van kerkvernieuwing van onderop én van bovenaf al snel een periode van stagnatie en restauratie. De experimentele gemeenschappen raakten steeds meer vervreemd van de kerkelijke overheden. Om hun eigenheid te bewaren zagen zij zich tegen wil en dank genoodzaakt om uiteindelijk een eigen weg te gaan. Dat leidde tot een eerste golf van groepen die kozen voor een ‘vrije opstelling’. De Studentenekklesia Amsterdam was daarin trendsetter. Maar ook de Jonge Kerk Roermond en de Dominicusgemeente Amsterdam kunnen gerekend worden tot de ‘vroeg onafhankelijken’. In zekere zin kun je de Boskapel en Werkhofgemeenschap eveneens tot die ‘vroeg onafhankelijken’ rekenen, al was bij hen de noodzaak tot formele stappen minder groot. Zij functioneerden immers onder de hoede van kloosterorden, die kerkrechtelijk *exempt* waren. Pas toen de band met de orden wegviel, zagen deze gemeenschappen zich genoodzaakt om aan hun zelfstandigheid een organisatorische vorm te geven.

De restauratie in de rk kerk werd in de eerste decennia (tussen pakweg 1970 en 2000) nog gedempt door een vernieuwingsgezind middenkader in de kerk. De polarisatie was in volle omvang zichtbaar en voelbaar op landelijk niveau, niet in de laatste plaats binnen de bisschoppenconferentie zelf. De gelovigen aan de basis, op plaatselijk parochieniveau, wisten de strijd nog geruime tijd op afstand te houden. Men ging zo goed en zo kwaad als het ging zijn eigen gang. Maar door het kerkelijke benoemingsbeleid keerde deze situatie zich in de

loop der jaren om. Het pleit leek beslecht in het voordeel van de restauratieve krachten. De polarisatie was voor het oog verdwenen, maar dat was maar schijn.

Kerkhistoricus Peter Nissen beschrijft in het tijdschrift *Vieren* (2008) wat zich feitelijk afspeelde. Landelijk raakte de polarisatie weliswaar uit beeld, aan de onderkant van de katholieke geloofsgemeenschappen werd ze des te sterker voelbaar. Op steeds meer plaatsen werd de progressieve, oudere pastor of priester vervangen door een jonge, conservatieve opvolger. Nissen: de tegenstellingen waren dus allerminst voorbij. Zij hadden zich alleen verplaatst; zij waren afgedaald naar de basis. En daarmee kwam zij voor veel gelovigen dichterbij. In deze context zien we een nieuwe golf van ‘vrije opstellingen’, waarvoor de San Salvatorgemeenschap in den Bosch model kan staan.

De derde fase in de ontwikkeling naar zelfstandige geloofsgemeenschappen wordt zichtbaar bij het aantreden van wat je de ‘experimentelen 2.0’ zou kunnen noemen. Het zijn tweede generatie vernieuwingskerken die uit een soeverein initiatief van enkelingen, buiten het directe parochieverband om, zijn geboren en daarbij de bestaande experimentele gemeenschappen uit de eerdere fasen tot voorbeeld namen. De Haagse Dominicus is hiervan een duidelijk voorbeeld. Maar ook de Ekklesia Breda kan in deze fase worden ingepast.

2. De veranderde plaats van religie in de samenleving

2.1. *Afkalvende loyaliteit*

Sinds 2000 is er een revival aan ekklesiagroepen merkbaar constateert Franck Ploum, directeur van de Nieuwe Liefde in Amsterdam en voorganger in de Ekklesia Breda. “In de afgelopen jaren lijkt te gebeuren wat iedereen rond 1970-80 had verwacht. Op vele plaatsen in het land ontstaan en groeien vrije-opstelling kerken, vaak ook ekklesia’s genoemd en maken geloofsgemeenschappen en parochies zich los en gaan zelfstandig verder.”

Waarom heeft dat zo lang moeten duren voordat gemeenschappen de vrijmoedigheid namen om een eigen weg te gaan?, vraagt Ploum zich af. En hij wijst dan met name op de loyaliteit van gelovigen aan het instituut kerk, of wellicht meer nog aan de plaatselijke parochie of pastor. Die loyaliteit is langzaamaan steeds minder geworden. In het algemeen nam door de individualisering in de samenleving de binding aan traditionele instituten af. Maar ook de fusieprocessen waartoe de rk kerk zich momenteel genoodzaakt ziet, versterken dit proces. Mensen voelen zich minder verbonden met de nieuwe grotere eenheden en gaan rondkijken. Ze voelen zich vrijer om op zoek te gaan naar een kerk die aansluit bij hun eigen leven.

2.2. *De opkomst van de ongebonden spiritualiteit*

Maar er is wellicht nog een andere belangrijke factor die de vrijere opstelling ten opzichte van het officiële kerkinstituut in de hand heeft gewerkt. Religie heeft de laatste tien jaar een andere plaats gekregen in de samenleving. In de tweede helft van de vorige eeuw leek het erop dat religie samen met de ontkerkelijking en ontzuiling langzaam maar zeker uit de samenleving zou verdwijnen. In dat beeld is vanaf pakweg 2000 een kentering gekomen. De verdampingstheze blijkt onhoudbaar.

Wat eigenlijk heel voor de hand liggend is, dringt dan steeds dieper door tot het algemeen bewustzijn: religie is een eigenstandige factor. Religie staat niet in functie van kerken. Het omgekeerde is het geval. Kerken staan in functie van religie als het meer funderende gegeven. Zeker, religie kan niet zonder institutionalisering. Maar religieuze institutionalisering hoeft niet per se binnen de traditionele kaders plaats te vinden. Het duurde even voor dit besef ook binnen de kerkmuren doordrong.

Op verschillende manieren maakt religie sinds 2000 een comeback. In het wereldnieuws komt religie naar voren als een harde, zo niet gewelddadige factor, die niet te negeren valt. Religie blijkt meer dan een kwestie van ‘zachte krachten’. Maar in Nederland staat religie toch vooral weer op de agenda als bron van verdieping, zingeving en spiritualiteit. Velen zoeken naar een persoonlijke geloofsbeleving die daadwerkelijk impact heeft op hun dagelijkse leven en zoeken daarbij ook buiten de traditionele kerken. De opkomst van de ‘ongebonden spiritualiteit’ is een feit dat steeds minder te negeren valt. Het is deze ervaring van religie buiten de kerkelijke kaders om die een katalyserende uitwerking heeft op de vrijmoedigheid waarmee gelovigen binnen de kerkelijke kaders naar hun eigen geloof zijn gaan kijken.

2.3. Veranderde visie op kerkvernieuwing

Het zijn dus niet de ‘ongebonden spirituelen’ die de gelederen van de vernieuwingsgezinden binnen de kerken zijn komen versterken. Maar toch laat de ongebonden spiritualiteit ook hier zijn sporen na. De meer vrijmoedige en persoonsgerichte mentaliteit van de nieuwe spiritualiteit heeft inmiddels ook de generatie van de kerkvernieuwers bereikt. Hun kernvraag was aanvankelijk vooral een institutionele: ‘Hoe moet de kerkorganisatie, de leer, de moraal, de liturgie veranderen opdat zij past bij de vragen, behoeften en inzichten van onze tijd?’ Die kernvraag is anno 2013 radicaal veranderd. Geloof is nu vooral een existentiële vraag: ‘Wat heeft de gevarieerde rooms-katholieke ervarings- en kennisbron mij te bieden, opdat ik antwoorden vind op persoonlijke en cultureel-maatschappelijke vragen naar zin?’

De institutionele vraag komt daarmee niet te vervallen, maar zij krijgt een hele andere gedaante; zij komt in functie te staan van de existentiële vraag. Geheel in lijn met de huidige tijdgeest voelen gelovigen zich steeds meer zelf verantwoordelijk voor juist ook die institutionele vormgeving. Zij verwachten steeds minder heil van grote, logge, traditionele verbanden. Kerkvernieuwing wordt steeds duidelijker een zaak van onderop en wordt ook steeds duidelijker gevoeld als een verantwoordelijkheid van de basis zelf. Kerkvernieuwing gaat niet over ‘hen’, maar over ‘ons’.

3. Opvallende punten uit de rondgang

3.1. Aan het verzet voorbij

Waarschuwde de oudere generatie kerkvernieuwers nog voor het gevaar van kerkscheuring: ‘Wie eruit stapt, heeft geen invloed meer.’ En: ‘Als wij weggaan, verdwijnt het laatste restje vernieuwingszin.’ Dergelijke in feite remmende overwegingen spelen steeds minder een rol. Overall klinkt het ‘wij gaan onze eigen weg’ in de onderzochte gemeenschappen. En men voelt in dat opzicht de wind van de tijdgeest in de rug. Minder dan in vroeger jaren heeft men

het gevoel dat men de kerk verlaat. De gemeenschappen beseffen dat zij zelf vormgeven aan kerkzijn en zo de zaak van het geloof voortzetten. Het zelfbewustzijn is gegroeid.

Dat schept ruimte voor, zoals men dat noemt, 'positieve energie'. De oude pijn, frustratie en boosheid over de stagnatie van vernieuwingen - 'het aflassen van het concilie' (Oosterhuis) - worden nog wel gevoeld en zijn nog makkelijk oproepbaar. Maar de gemeenschappen als zodanig blijven daar niet in steken en lijken aan het verzet voorbij. De verzelfstandiging wordt niet meer alleen als een verlies gevoeld, maar ook als een vorm van vrijheid en zelfbewustzijn die trouw aan een traditie niet in de weg hoeft staan.

3.2. Trouw aan geloof en traditie

Dat de zeven zelfstandige gemeenschappen trouw willen zijn aan de christelijke traditie waarin zij staan is een van de opvallendste kenmerken die uit de rondgang naar voren kwam. Alle noemen zich expliciet christelijk. Men wil bewust in de brede stroom van de traditie staan, op sommige plaatsen verwijst men daarbij expliciet naar de vroegchristelijke gemeente.

Ook is voor alle groepen de Bijbel de centrale bron waaraan men wil blijven refereren.

Opvallend is ook dat men overal bij de viering vasthoudt aan de klassieke opbouw.

Bijbelteksten staan centraal. Men zingt liederen (vooral het Oosterhuisrepertoire) en deelt brood en wijn als vorm van een heilig ritueel. Het experiment is overal geparkeerd in aparte bijeenkomsten. 'Zondagmorgen anders'.

Ook maakt men er ernst van om invulling te geven aan het begrip voorgangerschap, al verschillen de accenten. Veel nadruk ligt op de gemeenschap als de instantie die zending verleent. Maar tevens vindt men verbondenheid met de traditie overal essentieel. Men wil niet naar binnen gekeerd of geïsoleerd bezig zijn (geen eilandje), maar zich verbonden voelen met de levende christelijke gemeenschap van vandaag (synchroon) en met de christenheid door de tijden heen (diachroon).

Geloof in God is overal een min of meer onuitgesproken veronderstelling. Men bidt tot God en roept hem aan tijdens de vieringen. Wel geeft men nadrukkelijk aan dat het godsgeloof voor de verschillende bezoekers heel verschillend kan liggen. Alle gemeenschappen staan nadrukkelijk open voor twijfelaars en zoekers. Binnen de gemeenschap bestaat blijkbaar een zekere bandbreedte in visie, variërend van orthodox-theïstisch tot agnostisch/atheïstisch. Verschillende gesprekspartners geven desgevraagd aan dat voor henzelf God meer is dan een kwestie van alleen maar verbeelding (alleen maar iets in de eigen subjectiviteit), maar een reële werkelijkheid. Kortom: de gemeenschappen stellen zich ruim op, maar de gemeenschap als zodanig vertrekt vanuit een spontaan (bijbels/christelijk) godsgeloof.

3.3. Identiteit

Uit bovenstaande volgt dat alle groepen het belangrijk vinden om vorm te geven aan een eigen christelijke identiteit. Men is duidelijk beducht voor vervaging of vormeloosheid. In dit opzicht onderscheiden de rk groepen zich van de protestantse vrijzinnigheid, die hier en daar zo 'vrij' is geworden dat zij aan haar eigen ruimdenkendheid ten onder dreigt te gaan.

Blijkbaar is men zich ervan bewust dat bij onafhankelijke groepen zich op de een of andere manier opnieuw de vraag naar 'orthodoxie' en 'leergezag' stelt, niet zozeer als een formeel juridische kwestie en evenmin gaat het om dogmatische scherpslijperij. Maar wel gaat het om

de vraag: ‘Wat is voor ons waardevol, van onopgeefbaar belang en hoe houden we daar zicht op?’ Het postmoderne antwoord dat de waarheidsvraag irrelevant is en opgegeven moet worden, wordt door geen van de zeven ekklesiagroepen overgenomen.

Het is wel de vraag of er hier en daar niet een neiging bestaat om de Bijbel dan wel de geloofsgemeenschap al te makkelijk de rol van het nieuwe ‘leergezag’ toe te schuiven. Verder kan men zich op sommige plaatsen afvragen of in de trouw aan de christelijke traditie niet toch een restje roomse volgzaamheid schuilt. De Werkhof verwacht van de leden van haar pastoresteam nog steeds een zending of wijding door een kerkgenootschap (protestant of katholiek). Bij afwezigheid van de pastor deelt de Boskapelgemeenschap geen brood en wijn, maar brood en honing. De Ekklesia Breda constateert: ‘wij overtreden geen kerkelijke regels’.

3.4. Openheid

Als er iets opvalt aan de ekklesiagroepen dan is het wel hun openheid. Men wil niemand uitsluiten. Alle gemeenschappen zijn voluit oecumenisch. Alle verklaren nadrukkelijk - expliciet in hun missionstatement of zelfs expliciet aan het begin van de vieringen - dat zij openstaan voor protestanten, gescheidenen, homoseksuelen, zoekers en twijfelaars.

Nu schuilt er altijd iets gevaarlijks in een al te nadrukkelijk verkondigen van wat eigenlijk vanzelfsprekend zou moeten zijn. Je laadt de verdenking op je dat je het vanzelfsprekende kennelijk toch niet helemaal als vanzelfsprekend onderkent. Het is een beetje alsof je een winkel binnenstapt waar een bordje aan de deur hangt: ‘Ook Joden zijn hier van harte welkom’.

Het punt is natuurlijk dat een taboe op uitsluiting binnen gevestigde kerken allerminst vanzelfsprekend is. En bovendien is discriminatie van bijvoorbeeld homo’s geen exclusief kerkelijk probleem. Blijkbaar voelen de ekklesia’s zich geroepen om op dit punt krachtig een grens te trekken ten opzichte van de officiële kerken, de rk kerk in het bijzonder. In de beeldvorming naar buiten toe is deze openheid ook zeer relevant. Voor de buitenwacht is deze openheid misschien wel hét onderscheidende kenmerk ten opzichte van de gevestigde kerken.

3.5. Van ethiek naar spiritualiteit

De kerk ‘bij de tijd brengen’ was het adagium van het Tweede Vaticaans Concilie. Maar de eisen die de tijd toen stelde zijn de eisen van vijftig jaar geleden. De tijden zijn veranderd. Over het algemeen - op de ene plaats sterker dan op de andere - zijn de groepen zich daarvan wel bewust. Overall is wel discussie over de wijze van geloofsbeleving. Men voelt als het ware het veranderde geestelijk klimaat in de eigen gelederen. Alle groepen onderkennen dat het geloof meer persoonsgericht is geworden. Wat mensen zoeken is inspiratie, verdieping, geestelijke voeding, antwoorden op persoonlijke levensvragen, bezieling en ontmoeting. Ook vanuit de nieuwe spiritualiteit (new age) komen er een nieuwe vragen of op de ekklesiagroepen af. Moest in de jaren zeventig geloof vooral politiek en maatschappelijk relevant zijn (de Bijbel op de krant leggen), vandaag de dag lijkt die godsdienstkritiek door de tijd te zijn ingehaald, of minstens zelf ten dele onder kritiek te staan. Plotseling lijkt de ‘bovennatuur’ weer terug van weggeweest. Gelovigen zoeken naar troost, naar steun ‘van boven’; ze geloven in engelen, vertrouwen op de kracht van het gebed, of steken een kaarsje

op bij Maria. Dat leek onder maatschappijkritische christenen lange tijd *not done*. Maar ook onder vernieuwingsgezinde gelovigen lijkt wat dat betreft het tij aan het keren.

Tegen deze achtergrond lijken de ekklesia's nu soms met de diaconie in hun maag te zitten. Men voelt zich verplicht 'iets maatschappelijks' te doen, maar merkt tegelijkertijd dat bij de eigen gemeenteleden bezinning, ontmoeting en samen vieren voorop staan. Over het algemeen houdt men het erop dat er een balans moet zijn tussen het persoonlijke en het maatschappelijke. Hier en daar breekt het besef door dat hun belangrijkste maatschappelijke bijdrage heden ten dage wel eens een spirituele zou kunnen zijn: oog krijgen voor zingeving, aandacht voor het meditatieve, feeling voor het heilige.

In de veranderde positie van religie in de maatschappij ligt naar mijn gevoel de grootste uitdaging voor de gemeenschappen. Besef van die veranderde positie biedt ook openingen naar een gesprek met meer traditionele gelovigen en - opvallend genoeg en wellicht nog belangrijker - met de jongere generatie katholieken, die tegenwoordig eerder neigen naar traditionele dan naar progressieve vormen van katholiciteit. Dat gesprek zou niet langer moeten gaan over hete hangijzers (ambt, geldigheid van tafelgebeden, leergezag, etc.), maar over spiritualiteit.

3.6. Gemeenschap

De ekklesiagroepen vormen hechte gemeenschappen. Dat is een van de sterkste troeven die deze groepen is huis hebben. Als er ergens behoefte aan is in onze geïndividualiseerde samenleving, dan is het wel aan nabije en laagdrempelige gemeenschappen. Naast behoefte aan verdieping en inspiratie is de behoefte aan ontmoeting en aan het gevoel ergens bij te horen het belangrijkste motief van bezoekers om zich bij een ekklesiagroep aan te sluiten. Concreet krijgt dat gestalte in deelname aan de viering, waarbij muziek en samenzang als een belangrijke bindende factor wordt genoemd. Maar ook de persoonlijke ontmoeting voor en na de dienst, de mogelijkheid om lief en leed met elkaar te delen, om betrokken te zijn bij de voorbereiding en bij werkgroepen staat bovenaan de lijst punten die bezoekers hogelijk waarderen. Gemeenschapsvorming en een samenbindend vermogen is in het algemeen één van de belangrijkste waarden die religieuze gemeenschappen te bieden hebben.

3.7. Knelpunten

- De vergrijzing wordt door alle groepen als het belangrijkste knelpunt aangeduid. Dat roept de vraag op: is men het staartje van een voorbijgaande ontwikkeling, of het gloort er iets nieuws aan de horizon? Op die vraag is geen eenduidig antwoord mogelijk. Of het antwoord moeten luiden: beide is het geval. Er is nieuw elan en de revival aan nieuwe groepen doet vermoeden dat er toekomst is voor dit soort gemeenschappen. Ook het algemeen besef dat zelfs in een moderne samenleving als de Nederlandse religie niet verdampt, maar steeds weer naar nieuwe wegen zoekt, wijst in die richting. Anderzijds: wie naar de gemiddelde leeftijd van de bezoekers kijkt, krijgt de indruk dat het toch vooral om een generatiegebonden gemeenschap gaat. De groepen hangen erg aan een Oosterhuisiaanse spiritualiteit. Dat is hun kracht en hun zwakte. Het geeft hun een geheel eigen sfeer en karakter, maar het ziet er naar uit dat de Oosterhuisiaanse school toch gebonden is aan mensen die kerkelijk zijn opgevoed. Van huis uit buitenkerkelijken en de post-christelijk gesocialiseerde generatie treden niet

makkelijk toe tot deze gemeenschappen. Voor hen is het te zeer een vreemde taal en vreemde vormenwereld.

- De groepen zeggen niet te organiseren voor de eeuwigheid. En zij willen ook hun eigen voorbestaan niet tot doel maken. Maar vanuit het bewustzijn dat men wel degelijk iets te bieden heeft aan de cultuur waar in men staat en als het ware een schat in bewaring heeft, komt toch ook de vraag op hoe dit door te geven aan volgende generaties. Men zal hoe dan ook alert moeten blijven om zichzelf waar nodig tijdig te vernieuwen om relevant te blijven in veranderende omstandigheden.
- Al de zeven gemeenschappen moeten zichzelf zien te bedruipen. Dat lukt tot nu toe, maar de financiën vormen toch een hele opgave. De protestantse cultuur heeft wat dat betreft een sterkere traditie dan de katholieke. De rol van religieuze orden en congregaties is in de financiering (met name in de startfase) op een aantal plaatsen essentieel geweest.
- De publieke opinie loopt nog steeds wat achter de feiten aan als het gaat om besef van een hernieuwde relevantie van religie in de samenleving. Met name de media zijn in dit opzicht vaak weinig actueel.
- Alle groepen zijn in hoge mate vrijwilligersorganisaties. Dat houdt een zekere kwetsbaarheid in, zeker in een tijd waarin mensen het steeds drukker krijgen. Soms blijkt het moeilijk om nieuwe vrijwilligers te vinden.

3.8. Succesfactoren en aanbevelingen

De volgende punten kwamen uit de zeven gesprekken naar voren:

- Ga je eigen weg. Wees zelfbewust. Laat de negatieve energie varen; blijf niet staan bij wat vroeger was. Blijf niet hangen in heimwee, maar vraag je af wat het religieuze verlangen anno nu is. Schud het stof van de voeten en ga.
- Streep de vraag naar geldigheid door. Daarmee ontnem je anderen de macht over jou en neem je jouw macht in eigen hand.
- Sluit aan op de actuele levensbeschouwelijke behoeften, zoals die nu leven in deze tijd. Maar vooral ook zoals die leven binnen de eigen gemeenschap. Zorg voor draagvlak. Loop niet te ver voor de troepen uit.
- Niet jij bent buiten de traditie gaan staan, anderen hebben hun visie op de traditie verengd, waardoor jij in hún visie er buiten bent komen te staan. Maar uiteindelijk is dat hun zaak en hun probleem.
- Zorg voor een balans tussen persoonlijke levensvragen en aandacht voor de cultuur en maatschappij in bredere zin.
- Zorg voor een goede organisatie en heb de zaak financieel op orde.
- Ben proactief. Neem tijdig maatregelen. Richt een stichting op (voor nieuwe groepen).
- Zoek een eigen kerkruimte, een eigen thuis.
- Sta open voor nieuwkomers. Ben je ervan bewust dat groepen de natuurlijke neiging hebben tot een zekere afweer.
- Heb een duidelijk profiel, ga de identiteitsvraag niet uit de weg.
- Ben zelfkritisch, durf je kwetsbaar op te stellen; houd jezelf theologisch-inhoudelijk scherp.
- Heb aandacht voor elkaar, deel lief en leed, organiseer ‘onderling pastoraat’.
- Muziek en een koor vormen een sterk bindende factor.

- Ben je bewust van je eigen rijkdom. Je beschikt over een religieuze taal en rituele vormen die de samenleving mist en hard van node heeft.
- Haal niet je neus op voor nieuwe ontwikkelingen. Waar wijst dat op als mensen zoeken naar meditatieve vormen van geloven? Ga daarop in.
- Heb aandacht voor schoonheid en kwaliteit. Beperk je in wat je aanpakt. Maar doe wat je doet goed.

3.9. Een landelijk verband

Alle gemeenschappen erkennen het belang van een onderlinge band met verwante gemeenschappen. Men wil niet als een sekte zich afzonderen van het grotere geheel; men wil niet in zichzelf gekeerd raken. Ook met het oog op de continuïteit is het van belang dat gemeenschap overstijgende vragen (van organisatorische en/of theologische aard) gemeenschappelijk worden aangepakt. Tegelijk heerst er ook een zekere beduchtheid voor een nieuwe organisatorische bovenlaag, die een investering in geld en tijd gaat kosten. Hier en daar geeft men expliciet aan dat energie steken in een overkoepelend verband niet de eerste prioriteit heeft.

Ook stelt men de vraag wat de concrete bijdrage van zo'n verband dan kan zijn. Wat is het doel? Wat de meerwaarde? Antwoorden die de groepen zelf geven zijn: uitwisselen van informatie en ervaringen; adviseren van nieuwkomers en deskundigheidsbevordering; gezamenlijke marketing/pr; iets voor de gelovige aan de basis, een toogdag (i.t.t. alleen contact op bestuurs- of organisatieniveau).

Ook wordt opgemerkt dat er landelijk al een aantal initiatieven bestaan, waar men soms al in participeert. Men pleit ervoor de krachten op dat vlak te bundelen.

Ook bestaan er op stedelijk niveau verbanden waaraan de groepen deelnemen (plaatselijke Raad van Kerken bijvoorbeeld).

3.10. De rol van Mariënborg

Alle groepen kennen Mariënborg. Sommigen gesprekspartners zijn of waren lid. Men ontvangt de nieuwsbrieven, volgt de activiteiten. Tegelijk lijkt hier en daar een zekere onbekendheid met de actuele stand van zaken met betrekking tot de vereniging te bestaan. "Wat doet Mariënborg tegenwoordig eigenlijk?" Enigszins kleeft Mariënborg het beeld aan van 'heimwee naar het verleden', van een voorbije geestdrift, een voorbije strijd; een te sterke gerichtheid op en afhankelijkheid van het instituut rk kerk. De wens om het instituut te veranderen hebben alle groepen achter zich gelaten. "Daar steken we geen energie meer in" Overigens geeft men wel aan dat het om beeldvorming gaat en men niet precies weet of het beeld dat men van Mariënborg heeft wel klopt.

Ziet men een rol voor de Mariënborg weggelegd? Daarvan is concreet niet direct sprake. De wedervraag luidt soms: "Wat zou Mariënborg willen bieden?" Men beschouwt de vereniging als één van die landelijke initiatieven, waarvan men blij is dat ze bestaan, maar waarvan men ook zegt: "Bundel de krachten."